

Gemeentearchief 2020

Scenario's voor de toekomst van het gemeentearchief Steenwijkerland - Onderzoeksrapport

Onderdeel van de afstudeeropdracht Informatie en Media/ Archivistiek B

Inhoud

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding voor het onderzoek	6
1.2	Doelstelling en hoofdvraag	6
1.3	Opbouw rapport	7
2	Methoden en technieken	9
2.1	Inleiding	9
2.2	Hoofdstukken 3 en 4	9
2.3	Hoofdstuk 5	9
2.4	Hoofdstuk 6	10
2.5	Hoofdstuk 7	10
2.5.1	Desktop research	10
2.5.2	Enquête	11
2.6	Hoofdstukken 8, 9 en 10	12
2.7	Hoofdstukken 11 en 12	13
3	Waarom een archief?	14
3.1	Inleiding	14
3.2	Wat is een archief en wat zijn archiefbescheiden?	14
3.3	Het geheugen van de overheid	14
3.4	Bron voor de geschiedenis	15
3.5	De Archiefwet 1995	16
3.6	Conclusies	16
4	Wettelijke verplichtingen en keuzes	18
4.1	Inleiding	18
4.2	Archiefwet 1995	18
4.2.1	De zorg: de bestuurlijke verantwoordelijkheid	18
4.2.2	Toezicht op de zorg	19
4.2.3	Het beheer: goede, geordende en toegankelijke staat	19
4.2.4	Overbrenging naar de archiefbewaarplaats	19
4.2.5	Beheerder van de archiefbewaarplaats	20
4.3	Keuzevrijheid gemeente	20
4.3.1	Gemeentearchivaris	20
4.3.2	Vangnet voor particuliere archieven en collecties	21
4.3.3	Actief stimuleren van het gebruik	22
4.4	Takenpakket	23
4.5	Conclusies	23
5	Het gemeentearchief Steenwijkerland	25
5.1	Inleiding	25
5.2	Organisatie en taken	25
5.2.1	Organisatorische positionering	25
5.2.2	Beheerder van de archiefbewaarplaats	25

5.2.3	Grondslag voor de werkzaamheden van het gemeentearchief	26
5.2.4	Takenpakket	26
5.2.5	Het belang van een eigen acquisitie	26
5.3	Formatie en budgetten	27
5.3.1	Formatie	27
5.3.2	Personeel knelpunt: Acquisitie	27
5.3.3	Budgetten	28
5.4	Collectie en archiefbewaarplaats	28
5.4.1	Collectie	28
5.4.2	De archiefbewaarplaats	29
5.5	Gebruik van de collectie	29
5.5.1	Studieruimte	29
5.5.2	Archievendagen en andere presentaties	29
5.5.3	Digitaal gebruik	30
5.6	Evaluatie raadsbesluit	30
5.7	Conclusies	30
6	De Nederlandse archiefsector	32
6.1	Inleiding	32
6.2	Het begrip archiefsector	32
6.3	Wettelijke basis voor de organisatie van de Nederlandse archiefsector	33
6.4	Organisatie van de Nederlandse Archiefsector	33
6.4.1	Nationaal archief	33
6.4.2	Regionale historische centra	33
6.4.3	Gemeente-, waterschaps-, streekarchieven en streekarchivariaten	34
6.4.4	Vormen van samenwerking in de Nederlandse archiefsector	34
6.5	Gemeentes met een gemeentearchivaris	35
6.6	Witte vlekken	35
6.7	Positionering gemeente Steenwijkerland in de Nederlandse archiefsector	35
6.8	Conclusies	36
7	Gemeentes van vergelijkbare omvang	37
7.1	Inleiding	37
7.2	Gegevens over gemeentes van vergelijkbare omvang	37
7.2.1	Beheer van de archieven	37
7.2.2	Keuzes en taken	38
7.2.3	Formatie en budgetten	39
7.2.4	Collectie	39
7.2.5	Gebruik	40
7.3	Het gemeentearchief Steenwijkerland in perspectief	41
7.4	Conclusies	42
8	Ontwikkelingen	43
8.1	Inleiding	43
8.2	Ontwikkelingen in relatie met de bedrijfsvoering	44
8.2.1	De relatie met de bedrijfsvoering	44

8.2.2	Digitaal werken en de inspectiefunctie	44
8.2.3	De Wet Revitalisering Generiek Toezicht en de inspectiefunctie	45
8.2.4	Verzwarend en verandering van de inspectiefunctie	45
8.2.5	Verkorting overbrengingstermijn	46
8.2.6	Een gezamenlijk e-Depot	46
8.2.7	Relatie tussen inspectiefunctie en het e-Depot	47
8.3	Ontwikkelingen in de dienstverlening	47
8.3.1	Digitaliseren moet	47
8.3.2	Verschuiving van de dienstverlening	48
8.3.3	Scan-on-demand	49
8.3.4	Goede zichtbaarheid op het internet	49
8.3.5	Personele capaciteit en vrijwilligers	49
8.3.6	Archiefbeheersysteem	50
8.4	Conclusies	50
9	Wensen, ambities, randvoorwaarden en kansen	52
9.1	Inleiding	52
9.2	Wensen, ambities en randvoorwaarden	52
9.2.1	Wensen en ambities	52
9.2.2	Randvoorwaarden	54
9.3	Kansen	54
9.3.1	Verdere digitalisering	54
9.3.2	Cultuureducatie	55
9.3.3	Terughalen archieven HCO	55
9.3.4	Een positief imago voor de gemeente	57
9.4	Conclusies	57
10	Samenwerking en organisatorische positionering	59
10.1	Inleiding	59
10.2	Vorm van de samenwerking	59
10.3	Voordelen model	60
10.4	Organisatorische positionering binnen de gemeente	60
10.5	Conclusies	61
11	Scenario's voor de toekomst	62
11.1	Inleiding	62
11.2	Onderscheid tussen inhoudelijke taken en de samenwerking	62
11.3	De scenario's	63
11.3.1	Scenario 1	63
11.3.2	Scenario 2	64
11.3.3	Scenario 3	65
11.4	Conclusies	66
12	Slotconclusie	67
Bijlagen	68	

Bijlage 1: Takenpakket gemeentearchief Steenwijkerland	69
Bijlage 2: Overzicht van Nederlandse gemeenten met een inwoneraantal tussen 35.000 en 55.000 inwoners	70
Bijlage 3: Scenario's uitgewerkt in schema	72
Bronnen	74

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In 2007 heeft het Nationaal Archief een advies over de toekomst van het gemeentearchief Steenwijkerland opgesteld (Brood, 2007). Dit advies is de basis geweest voor een raadsbesluit over de toekomst van het gemeentearchief (Steenwijkerland, 2008). In de “Rapportage over het beheer van de Archiefbewaarplaats 2010-2011” (Steenwijkerland, 2012c) is al geconstateerd dat de visie in dit rapport op een aantal punten niet meer voldoet en geëvalueerd moet worden. Ook is in het advies van het Nationaal Archief een aantal zeer belangrijke ontwikkelingen nog niet meegenomen:

- de aanstaande digitalisering van de documentaire informatievoorziening en daarmee samenhangend de vervroegde overbrenging van digitale archiefbescheiden, zoals die is aangekondigd in de Archiefvisie 2011 (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011)
- eveneens daarmee samenhangend, samenwerking met andere archiefinstellingen in de provincie voor de ontwikkeling van een Overijssels e-Depot
- de voorgenomen formele benoeming van een gemeentearchivaris (nu nog niet aanwezig) en de gevolgen daarvan voor de taken en collectie van gemeentearchief
- en daarmee samenhangend: de veranderingen in het toezicht (wet Revitalisering Generiek Toezicht)/ en de invoering Kritische Prestatie Indicatoren Archiefwet 1995

Vanwege de hiervoor genoemde ontwikkelingen en de discussies over positionering en bezuinigingen bestaat de behoefte aan een nieuwe visie op de toekomst van het gemeentearchief.

Er is daarom gevraagd om een visie op de ontwikkeling van het gemeentearchief tot 2020, waarin deze ontwikkelingen zijn meegenomen. De opdrachtgever is de secretaris, die volgens de Archiefwet 1995 formeel beheerder is van de archiefbewaarplaats ((AW 1995, art. 32, sub. 1).

1.2 Doelstelling en hoofdvraag

De doelstelling voor dit onderzoek is: *Inzicht te krijgen in de ambities ten aanzien van het gemeentearchief en de uitdagingen waar het gemeentearchief voor staat om een advies te kunnen schrijven over de toekomstige organisatie van het gemeentearchief.*

De algemene doelstelling is vertaald naar de onderstaande concrete hoofdvraag voor deze casus: *Hoe moet het gemeentearchief Steenwijkerland er in 2020 uitzien (taken, formatie,*

mate van samenwerking met andere instellingen, organisatorische positionering), en wat is er voor nodig om daar te komen?

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag is deze vertaald naar een zestal deelvragen met bijbehorende onderzoeksvragen. In paragraaf 1.4 wordt een overzicht gegeven van de deel- en onderzoeksvragen en de hoofdstukken waarin deze vragen beantwoord zijn.

1.3 Opbouw rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd. Na deze inleiding worden in hoofdstuk 2 de methoden en technieken van het onderzoek besproken. In de hoofdstukken 3 tot en met 10 worden de deel- en onderzoeksvragen beantwoord. In hoofdstuk 11 wordt de hoofdvraag beantwoord. Hiervoor worden drie scenario's voor de toekomst van het gemeentearchief Steenwijkerland gegeven. Hoofdstuk 12 bevat een slotconclusie.

Elk hoofdstuk begint met een inleiding, waarin wordt aangegeven welke vragen er beantwoord worden en hoe het desbetreffende hoofdstuk is opgebouwd. De hoofdstukken 3 tot en met 11 worden verder ieder afgesloten met een paragraaf, waarin de belangrijkste conclusies voor dat hoofdstuk op een rij worden gezet.

In het onderstaande overzicht wordt de opbouw van het rapport weergegeven, met per hoofdstuk aangegeven welke deelvraag of –vragen en eventuele onderzoeksvragen er in dat hoofdstuk zijn behandeld.

Hoofdstuk	Deelvraag	Onderzoeksvraag
1. (Inleiding)		
2. (Methoden en technieken)		
3.	1.	Waarom heeft een overheidsorganisatie een archief en welke functies vervult dat archief voor de samenleving en de organisatie?
4.	2.	Hoe zijn de bovengenoemde functies vormgegeven in de Nederlandse archiefsector in het algemeen en in de gemeente Steenwijkerland in het bijzonder?
5.		Welke taken heeft de Nederlandse archiefsector?
6.		Welke taken, formatie en budgetten heeft het gemeentearchief van Steenwijkerland en hoe is het organisatorisch geïmplementeerd?
6.		Hoe is de Nederlandse archiefsector geïmplementeerd?
7.		Hoe zijn Nederlandse archiefdiensten organisatorisch geïmplementeerd en welke vormen van samenwerking zijn er?
8.	3.	Welke taken, formatie en budgetten hebben archiefdiensten van gemeentes met een vergelijkbare grootte als Steenwijkerland (tussen de 35.000 en 55.000 inwoners) en hoe zijn ze organisatorisch geïmplementeerd? (Steenwijkerland heeft zelf ca. 44.000 inwoners).
8.		Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering voor het archiefwezen?
8.	4. (deels)	Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering voor het archiefwezen?
8.		Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering en de voorgenomen benoeming van een gemeentearchivaris voor het gemeentearchief Steenwijkerland?
8.		Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering voor de dienstverlening aan de burger?
8.		Wat zijn de gevolgen van de formele benoeming van een gemeentearchivaris voor de taken en collectie van het gemeentearchief Steenwijkerland?
9.	5.	Welke wensen en ambities heeft de gemeente Steenwijkerland en welke randvoorwaarden stelt zij ten aanzien van haar gemeentearchief en welke kansen zijn er voor het gemeentearchief?
9.	4. (deels)	Wat zijn de gevolgen van de formele benoeming van een gemeentearchivaris voor de taken en collectie van het gemeentearchief Steenwijkerland?
10.	6.	Welke vormen van samenwerking zijn er mogelijk of noodzakelijk voor het gemeentearchief Steenwijkerland?
11. (Beantwoording hoofdvraag)		
12. (Slotconclusie)		

2 Methoden en technieken

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt aangegeven welke deel- of onderzoeksvragen in welke hoofdstukken behandeld zijn en welke methoden en technieken daarvoor zijn gebruikt. De opbouw van dit hoofdstuk volgt de volgorde van de hoofdstukken 3 tot en met 11. De hoofdstukken 1, 2 en 12 worden hier niet behandeld, omdat daarvoor geen afzonderlijk onderzoek is verricht.

2.2 Hoofdstukken 3 en 4

In de hoofdstukken 3 en 4 worden respectievelijk de vragen *“waarom heeft een overheidsorganisatie een archief en welke functies vervult dat archief voor de samenleving en de organisatie?”* en *“Welke taken (en verplichtingen) heeft de Nederlandse archiefsector?”* beantwoord. Voor de beantwoording hiervan is literatuuronderzoek verricht, dat zich gericht heeft op vakliteratuur, archiefwetgeving en relevante beleidsdocumenten van de overheid en de archiefsector zelf.

2.3 Hoofdstuk 5

In hoofdstuk 5 is de vraag beantwoord: *“Welke taken, formatie en budgetten heeft het gemeentearchief van Steenwijkerland en hoe is het organisatorisch gepositioneerd?”*

Voor de beschrijving van het gemeentearchief Steenwijkerland is gebruik gemaakt van interne documenten uit het dynamisch en semi-statisch archief van de gemeente Steenwijkerland. Veel is ook gebaseerd op eigen parate kennis van de organisatie van de gemeente en eigen waarneming. De gegevens over het ruimtegebruik van de archiefbewaarplaats zijn door eigen metingen verkregen.

Recente gegevens over het bezoek aan de studieruimte zijn verkregen uit de bezoekersregistratie in het archiefbeheersysteem MAIS-flexis. Recentere gegevens over het bezoek aan archievendagen konden worden gehaald uit dossiers in het dynamisch archief van de gemeente Steenwijkerland. Recentere gegevens over het internetgebruik van het archief zijn verkregen via de website www.archieven.nl/toolbox van De Ree Archiefsystemen, de leverancier van de archiefbeheerssoftware MAIS. Oudere gegevens over het bezoeken aan studieruimte en archievendagen, evenals oudere gegevens over het internetgebruik zijn verkregen uit verslagen over het beheer van de archiefbewaarplaats.

Tot slot is ook gebruik gemaakt van gesprekken met de directeur van het Historisch Centrum Overijssel (HCO), die op 20 en 27 juni 2014 zijn gehouden.

2.4 Hoofdstuk 6

In hoofdstuk 6 worden twee onderzoeksvragen beantwoord:

- *Hoe is de Nederlandse archiefsector georganiseerd?*
- *Hoe zijn Nederlandse archiefdiensten organisatorisch gepositioneerd en welke vormen van samenwerking zijn er?*

Voor de beantwoording van hoe de Nederlandse archiefsector is georganiseerd is in eerste instantie gebruik gemaakt van vakliteratuur en beleidsdocumenten en onderzoeksrapporten van de overheid en de archiefsector. Daarnaast is er desktop research uitgevoerd naar alle gemeentes en de organisaties, die de historische archieven van de Nederlandse gemeentes beheren. Het ging hierbij om een aantal basale, maar voor het onderzoek essentiële gegevens: is er wel of geen gemeentearchivaris benoemd en welke organisatie beheert de historische archieven van een gemeente.

Als criterium voor het wel of niet benoemen van een gemeentearchivaris, is als uitgangspunt genomen of er in de archiefverordening (al dan niet met daarin een Verordening op het toezicht opgenomen) of het besluit informatiebeheer van de desbetreffende gemeente een artikel is opgenomen, waarin wordt aangegeven of er een gemeentearchivaris is. Als die informatie niet voorhanden was, is van andere internetbronnen gebruik gemaakt, zoals bijvoorbeeld de websites van de desbetreffende archiefdiensten.

Om vast te stellen welke gemeentes samenwerkten met andere gemeentes, dan wel andere overheden voor een gezamenlijke archiefbewaarplaats en/of archivaris, zijn de websites van de zelfstandige archiefdiensten (regionale historische centra, streekarchieven) bestudeerd. De aldus verkregen informatie is aangevuld met informatie van websites van de gemeentes zelf.

Dit onderzoek heeft in 2013 en 2014 plaatsgevonden. Enkele gegevens zijn aangevuld in 2016. Alle gegevens hebben betrekking op 2013.

2.5 Hoofdstuk 7

In hoofdstuk 7 is de volgende vraag beantwoord: *“Welke taken, formatie en budgetten hebben archiefdiensten van gemeentes met een vergelijkbare grootte als Steenwijkerland (tussen de 35.000 en 55.000 inwoners) en hoe zijn ze organisatorisch gepositioneerd? (Steenwijkerland heeft zelf ca. 44.000 inwoners).”*

2.5.1 Desktop research

Om een beeld te krijgen van hoe gemeentes van vergelijkbare omvang het beheer van hun overgebrachte archieven hebben georganiseerd, kon voor een deel gebruik gemaakt worden van de resultaten van de, in de vorige paragraaf al behandelde, desktop research.

Dit betrof voornamelijk de vragen of zij een gemeentearchivaris hebben en waar de archieven organisatorisch zijn ondergebracht.

2.5.2 Enquête

Daarnaast is er in 2014 een enquête uitgezet bij gemeentes van een vergelijkbaar inwoneraantal als Steenwijkerland. Gekozen is voor de groep gemeentes met een inwoneraantal tussen de 35.000 en 55.000 inwoners. Voor een overzicht van de gemeentes in Nederland en hun inwoners is gebruik gemaakt van gegevens van het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS). Gevraagd werd naar gegevens uit 2013.

Opzet

Gemeentes kunnen hun eigen archief beheren of ondergebracht hebben bij een andere organisatie zoals een streekarchief of een grotere buurgemeente. Een dergelijke organisatie beheert dan meestal ook nog archieven van andere gemeentes. Omdat dit onderscheid in zelf beheren of het archief elders onderbrengen, ook gevolgen had voor het type vragen, zijn er twee soorten vragenlijsten ontworpen. Eén voor gemeentes, die hun eigen overgebrachte archieven zelf beheren, en één voor organisaties waar meerdere gemeentes hun archieven hebben ondergebracht. In totaal is de enquête uitgezet bij 51 organisaties.

Respons

In totaal waren er in 2013, naast Steenwijkerland, 68 gemeentes met een inwonertal tussen de 35.000 en 55.000 inwoners. De overgebrachte archieven werden beheerd door 51 organisaties. Van deze organisaties hebben er 25 gereageerd. Daarbij is over 32 gemeentes bruikbare informatie verkregen. Dat is iets minder dan 50 %. Over vier gemeentes werden wel ingevulde vragenlijsten teruggekregen, maar deze antwoordlijsten waren dermate onvolledig dat ze onbruikbaar waren.

De beste respons was afkomstig van organisaties, die overgebrachte archieven van meerdere gemeentes beheren. Dit waren over het algemeen streekarchieven of -archivariaten, dan wel gemeentes, die naast hun eigen overgebrachte archieven ook die van één of meer buurgemeentes beheerden. Van deze organisaties werden gegevens over 24 gemeentes verkregen.

Van de 24 gemeentes, die alleen hun eigen overgebrachte archieven zelf beheerden, werden acht bruikbare reacties gekregen. Ondervertegenwoordigd waren de elf gemeentes die hun eigen overgebrachte archieven beheerden en geen gemeentearchivaris hadden. Daarvan hebben slechts drie een reactie gegeven.

Relevantie

Op basis van het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat de uitslagen van de enquête niet zoveel zeggen over alle gemeentes met een vergelijkbaar inwoneraantal als Steenwijkerland. Als je echter kijkt naar gemeentes die dezelfde keuze hebben gemaakt als

Steenwijkerland om een gemeentearchivaris te benoemen, dan worden de resultaten veel relevanter. Over 53 % van deze gemeentes is een reactie verkregen. De resultaten geven dus wel een duidelijk beeld van de keuzes van gemeenten met gemeentearchivaris. Hieronder is de respons in een tabel weergegeven.

Respons op de enquête

	Aantal	Respons	Respons %
Gemeentes met benoemde archivaris	53	28	53 %
Gemeentes zonder benoemde archivaris	15	4	27 %
Totaal	68	32	

2.6 Hoofdstukken 8, 9 en 10

In deze hoofdstukken werden de volgende vragen beantwoord:

- *Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering voor het archiefwezen?*
- *Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering en de voorgenomen benoeming van een gemeentearchivaris voor het gemeentearchief Steenwijkerland?*
- *Welke wensen en ambities heeft de gemeente Steenwijkerland en welke randvoorwaarden stelt zij ten aanzien van haar gemeentearchief en welke kansen zijn er voor het gemeentearchief?*
- *Welke vormen van samenwerking zijn er mogelijk of noodzakelijk voor het gemeentearchief Steenwijkerland?*

Voor de beantwoording van deze vragen is in de eerste plaats literatuuronderzoek verricht, dat zich gericht heeft op vakliteratuur, archiefwetgeving en relevante beleidsdocumenten van de overheid en de archiefsector zelf.

Voor hoofdstuk 8 en 9 is ook gebruik gemaakt van enkele interne documenten van de gemeente Steenwijkerland, parate kennis over de gemeente Steenwijkerland, eigen waarneming en documenten van het HCO en de provinciale archiefinspectie van Overijssel.

Gegevens over archieven uit Steenwijkerland, die zich bij het HCO bevinden, konden via de website van het HCO achterhaald worden. Voor een inschatting van de kosten voor een extra archiefdepot is er een gesprek geweest met de medewerker gebouwenbeheer van de gemeente. Hij heeft de kosten hiervoor berekend.

Voor hoofdstuk 10 zijn er op 20 en 27 juni 2014 ook gesprekken geweest met de directeur van het HCO. In dat gesprek zijn de mogelijkheden van samenwerking tussen het HCO en Steenwijkerland aan de orde geweest.

2.7 Hoofdstukken 11 en 12

Hoofdstuk 11 is grotendeels gebaseerd op de conclusies uit de vorige hoofdstukken. Een afdelingscontroller van de gemeente Steenwijkerland heeft de kosten voor het omzetten van het contract van de trainee naar een vaste aanstelling berekend. Voor hoofdstuk 12 (de eindconclusie) is geen verder onderzoek verricht.

3 Waarom een archief?

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de eerste deelvraag behandeld: *waarom heeft een overheidsorganisatie een archief en welke functies vervult dat archief voor de samenleving en de organisatie?* Omdat dit onderzoek betrekking heeft op een Nederlands gemeentearchief, wordt hier met een overheidsorganisatie alleen een Nederlandse overheidsorganisatie bedoeld.

Na deze inleiding wordt eerst gedefinieerd wat onder archief en archiefbescheiden wordt verstaan. Daarna wordt ingegaan op de deelvraag zelf: eerst voor organisaties in het algemeen en vervolgens voor overheidsorganisaties in het bijzonder. Daarna wordt achtereenvolgens ingegaan op een overheidsarchief als bron voor de geschiedenis en op de Archiefwet 1995. In de laatste paragraaf worden de belangrijkste conclusies uit dit hoofdstuk weergegeven.

3.2 Wat is een archief en wat zijn archiefbescheiden?

Een archief wordt wel gedefinieerd als het “geheel van archiefbescheiden (...), ontvangen of opgemaakt door een persoon, groep personen of organisatie.” (Den Teuling, 2007).

Omdat deze scriptie over een overheidsarchief gaat, hanteren we voor archiefbescheiden hier de definitie uit de Archiefwet 1995:

- “1°. bescheiden, ongeacht hun vorm, door de overheidsorganen ontvangen of opgemaakt en naar hun aard bestemd daaronder te berusten;
- 2°. bescheiden, ongeacht hun vorm, met overeenkomstige bestemming, ontvangen of opgemaakt door instellingen of personen, wier rechten of functies op enig overheidsorgaan zijn overgegaan;
- 3°. bescheiden, ongeacht hun vorm, welke ingevolge overeenkomsten met of beschikkingen van instellingen of personen dan wel uit anderen hoofde in een archiefbewaarplaats zijn opgenomen om daar te berusten;
- 4°. reproducties, ongeacht hun vorm, welke bij of krachtens de wet in de plaats zijn gesteld van de onder 1°, 2° of 3° bedoelde archiefbescheiden of welke op grond van het bepaalde in artikel 7 zijn vervaardigd;”. (AW1995, art. 1, sub c).

3.3 Het geheugen van de overheid

Archieven ontstaan als bijproduct van de bedrijfsvoering en worden ook vaak het geheugen van een organisatie genoemd. De belangrijkste reden, dat een organisatie een archief vormt

en bewaart, is dan ook dat het als het geheugen van de organisatie *de bedrijfsvoering ondersteunt* (Thomassen, 1999).

De functies, die een archief kan hebben ter ondersteuning van de bedrijfsvoering, zijn die van *informatiebron, bewijs en verantwoording* (Thomassen, 1999; Den Teuling, 2012). Opgemerkt moet nog wel worden, dat hetzelfde archiefstuk verschillende functies tegelijkertijd kan vervullen, of verschillende functies kan vervullen op verschillende momenten van zijn bestaan.

Ook de overheid vormt en bewaart archief ter ondersteuning van de bedrijfsvoering. De overheid heeft echter ook andere redenen om een archief te hebben. In de nota Archiefbeleid uit 1985, die aan de basis ligt van de Archiefwet 1995, wordt veel waarde gehecht aan de rol van archieven in de relatie tussen overheid en burger. In de nota wordt er onder meer op gewezen, dat in overheidsarchieven ook de *rechten en belangen van burgers vastliggen* (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1985).

Een andere functie van archieven die in de nota Archiefbeleid genoemd wordt is die van *middel tot politieke emancipatie*. De informatie in archieven moet dan wel toegankelijk zijn voor burgers. In de nota wordt gesteld dat openbaarheid van overheidshandelen een voorwaarde is voor de democratische rechtstaat (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1985).

Het gaat hier dus om het beschermen van de rechten en belangen van de burgers en om een overheid die controleerbaar is en verantwoording over haar handelen af wil leggen. Samengevat kan gesteld worden dat de overheid een archief niet alleen heeft ter ondersteuning van bestuur en bedrijfsvoering, maar ook *ter ondersteuning van de democratische rechtsstaat*.

3.4 Bron voor de geschiedenis

Archieven kunnen echter na het vervullen van de in de vorige paragrafen genoemde functies ook nog een andere betekenis krijgen. Een deel van de archieven van de organisatie krijgt na verloop van tijd betekenis als bron voor historisch onderzoek (Thomassen, 1999). Archieven worden dan weliswaar niet gevormd om te dienen als *bron voor de geschiedenis*, het is wel een belangrijke reden om ze te bewaren. Bij de archieven in het gemeentearchief gaat het om deze betekenis van archieven.

In de Memorie van Toelichting op de Archiefwet 1995 en in de nota Archiefbeleid wordt dit verder uitgewerkt in twee functies, die het archief als bron voor de geschiedenis heeft. De geschiedschrijving zelf is een vorm *cultuurontwikkeling*. Archiefonderzoek zelf is daarnaast echter ook een vorm van *cultuurparticipatie*. “...Immers, voor de instandhouding en ontwikkeling van onze cultuur is het van grote betekenis dat veel mensen eraan kunnen

deelhebben. Voor velen betekent deze cultuurparticipatie een vorm van permanente educatie, een proces dat een belangrijk instrument is tot democratisering.” (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1985).

In de nota Archiefbeleid wordt vervolgens ook geconstateerd, dat er geen absoluut verschil is tussen de culturele en de bestuurlijk-administratieve waarde van een archief. “Hooguit kan men spreken van een accentverschuiving: naarmate de tijd verstrijkt zal in het algemeen de bestuurlijk- administratieve waarde meer op de achtergrond raken en de culturele betekenis aan inhoud winnen.” (Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 1985).

Ook om de functies van cultuurontwikkeling en cultuurparticipatie goed te kunnen vervullen, is openbaarheid een randvoorwaarde.

3.5 De Archiefwet 1995

Overheidsarchieven hebben dus niet alleen een functie voor de bedrijfsvoering, maar ook een belangrijke maatschappelijke functie, zowel als bron voor de geschiedenis als ter ondersteuning van de democratische rechtsstaat. Om te garanderen dat overheidsarchieven deze functies goed kunnen vervullen is er als sinds 1918 een archiefwet in Nederland (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005). De huidige archiefwet stamt uit 1995.

Uit de Archiefwet 1995 vloeit weer lagere landelijke regelgeving voort, zoals het Archiefbesluit 1995 en de Archiefregeling.

De Archiefwet 1995 heeft betrekking op de archieven van overheidsorganen. Archieven van particuliere organisaties of personen vallen in principe niet onder de werking van de Archiefwet 1995. In het komende hoofdstuk worden de voor de gemeente Steenwijkerland relevante bepalingen behandeld.

3.6 Conclusies

- De Nederlandse overheid vormt en bewaart een archief primair *ter ondersteuning van het bestuur en de bedrijfsvoering* en *ter ondersteuning van de democratische rechtsstaat*.
- Archief vervult aanvankelijk voor een overheidsorganisatie en de maatschappij de functies van *bewijs, informatiebron en verantwoording*.
- Archieven kunnen na verloop van tijd ook een waarde krijgen als *bron voor de geschiedenis* en worden ook om die reden bewaard.

- Archieven die bewaard worden vanwege hun waarde als bron voor de geschiedenis vervullen dan de functies van middel tot *cultuurontwikkeling* en middel tot *cultuurparticipatie*.
- Openbaarheid van de archieven is een randvoorwaarde voor het goed kunnen vervullen van deze functies voor de maatschappij.

4 Wettelijke verplichtingen en keuzes

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is behandeld waarom overheidsorganisaties een archief hebben en welke functies een archief vervult voor de samenleving en de organisatie. Ook aan de orde is geweest, dat er in Nederland een archiefwet is, die moet garanderen dat overheidsarchieven deze functies ook goed vervullen. De Archiefwet 1995 speelt daarom een belangrijke rol in de komende hoofdstukken, waarin een antwoord wordt gegeven op de tweede deelvraag: *hoe zijn de bovengenoemde functies vormgegeven in de Nederlandse archiefsector in het algemeen en in de gemeente Steenwijkerland in het bijzonder?*

Aan de orde in dit hoofdstuk is de onderzoeksvraag: *Welke taken (en verplichtingen) heeft de Nederlandse archiefsector?*

In de hoofdstukken 4, 5 en 6 wordt de beantwoording van de tweede deelvraag voltooid met de beantwoording van de andere onderzoeksvragen voor de tweede deelvraag.

Omdat dit rapport over een gemeentearchief gaat, concentreert dit hoofdstuk zich bij de beantwoording op de taken en verplichtingen van de gemeenten ten aanzien van haar historische archieven. De belangrijkste grondslag voor deze taken en verplichtingen vormt de Archiefwet 1995. Deze worden in het eerst behandeld. Daarna komt de keuzevrijheid van een gemeente ten aanzien van de taken aan de orde. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

4.2 Archiefwet 1995

4.2.1 De zorg: de bestuurlijke verantwoordelijkheid

Op grond van de Archiefwet 1995 hebben burgemeester en wethouders, op basis van een raadsverordening, de zorg voor de archiefbescheiden van de gemeente (AW 1995, art. 30, sub 1). Zij zijn de *zorgdrager*.

Wat het begrip *zorg* inhoudt staat zelf niet in de wet gedefinieerd, maar de betekenis wordt verder wel verduidelijkt in de memorie van toelichting. Daar wordt *zorg* als volgt omschreven: “...de algemene bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de wet. Daaronder zijn begrepen de verantwoordelijkheid voor het beheer van de archiefbescheiden, alsmede die zaken welke noodzakelijk zijn om efficiënt beheer mogelijk te maken, zoals geschikte huisvesting, deskundig personeel en voldoende financiën” (AW 1995, Memorie van toelichting).

4.2.2 Toezicht op de zorg

Tot 1 oktober 2012 was in de Archiefwet 1995 ook het toezicht op de zorg geregeld. Het college van Gedeputeerde Staten hield toezicht op de zorg door burgemeester en wethouders. Zij werden daarbij geadviseerd door de Provinciaal Archiefinspecteur. Met de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht in 2012 is het toezicht op basis van de Archiefwet 1995 vervallen. Het toezicht van het college van Gedeputeerde Staten is nu onderdeel geworden van een meer algemeen toezicht op basis van de Gemeentewet. In hoofdstuk 7 zal uitgebreider ingegaan worden op de gevolgen van de wet Revitalisering Generiek Toezicht.

4.2.3 Het beheer: goede, geordende en toegankelijke staat

Kernartikel van de Archiefwet 1995 is artikel 3. Die verplicht overheidsorganen “...de onder hen berustende archiefbescheiden in goede, geordende en toegankelijke staat te brengen en te bewaren...” (AW 1995, art. 3). De werkzaamheden voor het in goede, geordende en toegankelijke staat brengen en bewaren zijn aspecten van wat elders in de wet wordt beschouwd als het “beheer” (AW 1995, Memorie van Toelichting).

De goede staat heeft hier betrekking op de materiële verzorging, die er op gericht is om archiefstukken zo goed mogelijk te beschermen tegen (verder) verval. Hierbij moet gedacht worden aan onder meer eisen voor de temperatuur en relatieve luchtvochtigheid in de archiefbewaarplaats. Andere eisen zijn er onder meer voor papier, archiefdozen en omslagen voor de archiefstukken (Archiefregeling, 2009).

Bij de geordende en toegankelijke staat gaat het om de raadpleegbaarheid van de archieven. Om archieven te kunnen gebruiken moeten ze raadpleegbaar zijn. De stukken in een archief moeten daarom zodanig geordend zijn dat de samenhang tussen en de context van de stukken blijkt. De stukken moeten ook terug te vinden zijn. Er moet dus ook een toegang op het archief zijn.

4.2.4 Overbrenging naar de archiefbewaarplaats

Een groot deel van de archieven zal uiteindelijk na het vervallen van hun administratief belang vernietigd worden. Maar een deel van de archieven krijgt echter na verloop betekenis als *bron voor de geschiedenis* en moet daarom bewaard blijven. In de Archiefwet 1995 is geregeld dat overheidsarchieven die vanwege hun historische waarde bewaard moeten blijven, na uiterlijk 20 jaar overgebracht moeten worden naar een archiefbewaarplaats (AW 1995, art. 12).

Na deze formele overbrenging, die bij gemeentes moet geschieden via een besluit van het college van burgemeester en wethouders, worden de archieven openbaar en zijn dan beschikbaar voor historisch onderzoek. Uitzonderingen op die openbaarheid kunnen met dat collegebesluit alleen op een beperkt aantal gronden gemaakt worden, waaronder bescherming van de persoonlijke levenssfeer (AW 1995, art. 15).

De beheerder van de archiefbewaarplaats is verplicht om kosteloos inzage te geven in de archiefstukken in de archiefbewaarplaats aan ieder die dat wil (AW 1995, art. 14).

Omdat de archieven bij overbrenging een heel andere, publieksgerichte, functie krijgen, is het op dat moment vaak nodig en gebruikelijk om de archieven opnieuw te ordenen, te beschrijven en ook te verpakken om ze zo geschikt te maken voor permanente bewaring en historisch onderzoek door de burger (Formsma & Ketelaar, 1985).

4.2.5 Beheerder van de archiefbewaarplaats

Na overbrenging naar de gemeentelijke archiefbewaarplaats worden de archiefbescheiden beheerd door een gemeentearchivaris, die benoemd wordt door burgemeester en wethouders en die in het bezit moet zijn van een diploma Archivistiek (AW 1995, art. 32, sub. 1). Indien er geen gemeentearchivaris is benoemd, is de gemeentesecretaris beheerder van de naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archieven (AW 1995, art. 32, sub. 1).

De wettelijke taken voor de beheerder van de archiefbewaarplaats bestaan in essentie uit het beheer van de in de archiefbewaarplaats berustende archiefbescheiden en het voor raadpleging beschikbaar stellen van die archiefbescheiden.

Is de beheerder een door het college benoemde gemeentearchivaris, dan heeft deze nog een andere belangrijke wettelijke taak. Hij heeft, ten opzichte van de *nog niet* naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archieven, het “toezicht op de naleving van het bij of krachtens de wet bepaalde ten aanzien van het beheer van archiefbescheiden” (AW 1995, art. 25a, 28, 32 en 37). Het gaat er hierbij om het toezicht houden op of de feitelijke werkzaamheden rondom de archieven, die nog gebruikt worden voor de bedrijfsvoering, conform de wettelijke eisen worden uitgevoerd.

4.3 Keuzevrijheid gemeente

Een gemeente kan zich ten aanzien van het gemeentearchief beperken tot de puur wettelijke eisen. In essentie houdt dat in dat de overgebrachte archieven toegankelijk zijn, dat burgers deze kunnen raadplegen en dat deze archieven zich in een goedgekeurde archiefbewaarplaats bevinden.

Verder hoeft de bemoeienis volgens de letter van de wet niet te gaan. Zoals hieronder zal worden uitgelegd is deze passieve benadering echter niet in de geest van de wet, geen landelijk beleid en ook eigenlijk niet meer van deze tijd.

4.3.1 Gemeentearchivaris

De eerste keuze is of een gemeente haar historische archieven professioneel beheerd wil zien door een speciaal daarvoor opgeleide functionaris, een gemeentearchivaris. Omdat

een gemeentearchivaris de weg weet in de historische archieven, is deze ook in staat burgers professioneel te begeleiden bij hun onderzoek in het gemeentearchief.

Behalve een professioneel beheer en het professioneel begeleiden van bezoekers zijn er meer belangrijke redenen om een gemeentearchivaris aan te stellen. Een gemeentearchivaris heeft kennis van het archiefrecht en oefent, zoals hiervoor al aangeduid, een onafhankelijk toezicht op de naleving van de Archiefwet 1995 uit ten aanzien van de nog niet overgebrachte archieven. Dit toezicht is sinds de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht veel belangrijker geworden. In hoofdstuk 7 zal hier verder op worden ingegaan.

Daarnaast biedt het benoemen van een gemeentearchivaris ook de mogelijkheid om de collectie te verrijken met een aantal heel belangrijke collecties. De Archiefwet 1995 biedt de mogelijkheid om dan een aantal oorspronkelijk uit de gemeente afkomstige archieven, waarvan de zorg indertijd door het rijk is overgenomen, terug te halen naar de gemeente (AW 1995, art.46). In hoofdstuk 8 zal daar dieper op worden ingegaan.

4.3.2 Vangnet voor particuliere archieven en collecties

Een tweede keuze is of de gemeente wel of niet particuliere archieven en collecties wil verwerven. Overheidsarchieven zijn namelijk niet de enige archieven, die belangrijke bronnen kunnen zijn voor de geschiedenis. Ook andere organisaties en personen vormen archieven, die belangrijke bronnen zijn voor de geschiedenis.

Het belang van particuliere archieven voor de geschiedenis is de reden dat, vooral sinds de Tweede Wereldoorlog, veel archiefdiensten ook particuliere archieven en collecties opnemen in hun collectie (Links, 2013).

De verwerving van particuliere archieven is geen wettelijke verplichting. Zowel de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur in de nota Archiefbeleid (1985) als recentelijk de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) in zijn Archiefvisie (2011) onderkennen echter wel het belang van particuliere archieven en zagen daarin een duidelijke rol voor openbare archiefinstellingen. Zij vervullen in hun optiek de functie van *vangnet voor belangrijke particuliere archieven, die anders verloren dreigen te gaan*.

Door deze archieven onder te brengen in een openbare archiefbewaarplaats wordt hun behoud zeker gesteld en komen ze ook beschikbaar voor historisch onderzoek. De staatssecretaris van OCW verwijst in de Archiefvisie (2011) ook nog expliciet naar de verantwoordelijkheid die de lokale archiefdiensten (gemeentearchieven, streekarchieven) hebben voor deze vangnetfunctie.

Verwerving van particuliere archieven is dus geen wettelijke verplichting, maar het wordt door de rijksoverheid wel als een belangrijke taak van de openbare archiefinstellingen, waarvan het gemeentearchief Steenwijkerland er één is, gezien.

Omdat particuliere archieven na opname in de archiefbewaarplaats ook onder de Archiefwet 1995 vallen is deze opname niet vrijblijvend. Na opname vallen ze onder de werking van de Archiefwet 1995 en zullen daarna aan de eisen van die wet moeten voldoen (AW 1995, art. 1).

4.3.3 Actief stimuleren van het gebruik

Een derde belangrijke keuze, die de gemeente moet maken over haar gemeentearchief, is of ze wel of niet het gebruik van het archief wil stimuleren.

De archieven, onder beheer van het gemeentearchief, worden bewaard vanwege hun waarde als bron voor de geschiedschrijving. En willen die archieven als zodanig hun functies van *middel tot cultuurontwikkeling* en *middel tot cultuurparticipatie* kunnen vervullen, dan moeten ze gebruikt worden. De meeste burgers hebben echter geen weet van wat er zich in de archieven bevindt. Er is echter wel een grote belangstelling voor geschiedenis en een groot potentieel aan (digitale of gewone) bezoekers (Dijken & Stroeker; 2003).

In een rapport van Erfgoed Nederland wordt het als volgt omschreven: “En juist omdat de sector en de aard van de collectie zo weinig bekendheid geniet, gaat het publiek niet zelf actief op zoek naar archieven. De sector moet zorgen dat het publiek geconfronteerd wordt met archieven, er bij wijze van spreken over struikelt.” (Windhorst, 2010, p. 13).

Met een passieve benadering anderzijds zullen de gemeentelijke archieven in dit digitale tijdperk, dus effectief voor het oog van de burger verborgen worden. Het gebruik zal dan minimaal zijn. Een minimaal gebruik lijkt efficiënt vanuit bedrijfsmatig oogpunt, maar tegelijk moet er rekening mee gehouden worden dat er wel aanzienlijke kosten voor het beheer en toegankelijk maken gemaakt moeten worden. Kosten die, omdat het archief niet of nauwelijks gebruikt wordt, eigenlijk gemaakt worden voor niets.

Bovendien doet een passieve benadering, die een minimaal gebruik tot gevolg heeft, wel recht aan de letter, maar niet aan de geest van de Archiefwet 1995. Ook de staatssecretaris van OCW staat in de Archiefvisie (2011) een optimale toegankelijkheid en gebruik van de openbare archieven in Nederland voor: “En dit alles onder de overkoepelende doelstelling om de Archiefcollectie NL als maatschappelijk kapitaal voor burgers en bedrijven optimaal toegankelijk te maken en zo te laten renderen.”(p. 2).

Een actieve benadering omvat ruime aandacht voor digitalisering, aansluiting bij de rest van de archiefsector om te komen tot één virtuele Historische Archief Collectie Nederland,

promotie en marketing van het archief en aansluiting vinden bij cultuureducatie en cultuurtoerisme (Dijken & Stroeker, 2003).

4.4 Takenpakket

Het hiervoor in dit hoofdstuk besprokene kan vertaald worden naar een (niet uitputtend) takenpakket voor een gemeentearchief.

Als wettelijke taken heeft een gemeentearchief in ieder geval:

- Beheer over de historische (overgebrachte) archieven en collecties van de gemeente (inclusief het toegankelijk maken en houden van deze archieven)
- Burgers op verzoek inzage geven in de historische archieven
- Schriftelijke en mondelinge vragen van burgers over de historische archieven afhandelen
- Indien er een gemeentearchivaris is benoemd, toezicht op het beheer van de niet naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archieven

Omdat bestuurders en ambtenaren ook gebruik maken van de historische archieven:

- Informatie verstrekken uit de historische archieven aan het bestuur en de ambtelijke organisatie

Op basis van de keuzevrijheid, maar in lijn met landelijk beleid:

- Verwerven van particuliere archieven en collecties
- Uitvoeren van digitaliseringsprojecten
- Promotie en marketing
- Activiteiten in het kader van cultuureducatie en cultuurtoerisme

4.5 Conclusies

- De basis voor de wettelijke taken en verplichtingen van een gemeente ten aanzien van haar archieven wordt gevormd door de Archiefwet 1995.
- Op grond van de Archiefwet 1995 hebben burgemeester en wethouders de zorg voor de gemeentelijke archieven. Zij zijn verantwoordelijk voor het beheer van de archiefbescheiden en de bijbehorende randvoorwaarden, zoals geschikte huisvesting, deskundig personeel en voldoende financiën.
- De gemeente is op grond van de Archiefwet 1995 verplicht haar archieven zowel goed materieel te verzorgen bedoeld als toegankelijk (raadpleegbaar) te maken en te houden.

- Het college moet verder de permanent te bewaren archieven na uiterlijk 20 jaar overbrengen naar de archiefbewaarplaats van de gemeente, waarna deze archieven openbaar worden en kosteloos ingezien kunnen worden. Na overbrenging komen deze archieven onder beheer van de gemeentearchivaris, of indien er geen gemeentearchivaris benoemd is, de gemeentesecretaris.
- De gemeentearchivaris heeft dan op grond van de Archiefwet 1995 ook nog een toezichthoudende taak ten aanzien van het beheer van de archieven, die nog niet zijn overgebracht, en primair een functie hebben voor de bedrijfsvoering.
- Een gemeente heeft naast deze wettelijke taken en verplichtingen ten aanzien van haar historische archieven ook een keuzevrijheid. Die keuzevrijheid bestaat uit drie elementen:
 - De keuze om die archieven professioneel te laten beheren door een speciaal daarvoor opgeleide functionaris, een gemeentearchivaris
 - De keuze voor de verwerving van particuliere archieven en collecties, die van belang zijn voor de geschiedenis van de gemeente
 - De keuze voor het actief stimuleren van het gebruik van het archief door ruime aandacht voor digitalisering, promotie en marketing van het archief en aansluiting vinden bij cultuureducatie en cultuurtoerisme
- De verwerving van particuliere archieven en collecties en het actief stimuleren van het gebruik zijn weliswaar geen wettelijke verplichtingen, maar zijn wel in lijn met de geest van de Archiefwet 1995 en worden wel als belangrijke taken van de openbare archiefinstellingen gezien.
- Na opgenomen te zijn in een archiefbewaarplaats, vallen particuliere archieven onder de werking van de Archiefwet 1995.
- Zonder het gebruik van het archief actief te stimuleren, zal het archief, in dit digitale tijdperk, effectief aan het oog van de burger onttrokken worden en zal het gebruik minimaal zijn.

5 Het gemeentearchief Steenwijkerland

5.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is begonnen met de beantwoording van de tweede deelvraag: *hoe zijn de bovengenoemde functies vormgegeven in de Nederlandse archiefsector in het algemeen en in de gemeente Steenwijkerland in het bijzonder?*

In dat hoofdstuk zijn de wettelijke taken en verplichtingen van een gemeente ten aanzien van haar archieven aan de orde geweest, evenals de keuzevrijheid die een gemeente daarbij heeft.

In dit hoofdstuk wordt de beantwoording van de tweede deelvraag vervolgd, en wordt kennis gemaakt met het onderwerp van dit onderzoek: het gemeentearchief Steenwijkerland. Aan de orde komt de onderzoeksvraag: *Welke taken, formatie en budgetten heeft het gemeentearchief van Steenwijkerland en hoe is het organisatorisch gepositioneerd?*

De beantwoording van die onderzoeksvraag komt in de eerste twee paragrafen aan de orde. Voor een goed begrip van het onderwerp wordt het beantwoorden van deze onderzoeksvraag gevolgd door een beschrijving van de collectie en het gebruik van het gemeentearchief. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

5.2 Organisatie en taken

5.2.1 Organisatorische positionering

Als organisatieonderdeel is het gemeentearchief sinds 1 januari 2014 een cluster binnen het team Beleid van de afdeling MO (Steenwijkerland, 2013). Binnen het team Beleid zijn daarnaast ook cultuurbeleid en cultuureducatie ondergebracht, waarmee inhoudelijk belangrijke raakvlakken zijn.

De archieven, die nog in de eerste plaats een functie hebben voor de bedrijfsvoering, worden beheerd door de afdeling Ondersteuning, cluster Documentair Informatiemanagement.

5.2.2 Beheerder van de archiefbewaarplaats

De gemeente Steenwijkerland heeft nog geen gemeentearchivaris. De secretaris is daarom nog formeel beheerder van de naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archieven. Zij heeft het beheer in mandaat gegeven aan het afdelingshoofd MO, en ondermandaat aan de senior medewerker gemeentearchief (Steenwijkerland, 2015).

Met hem is afgesproken, dat hij naar beëindiging van zijn opleiding benoemd zal worden tot gemeentearchivaris (Steenwijkerland, 2012b).

5.2.3 Grondslag voor de werkzaamheden van het gemeentearchief

De basis voor de werkzaamheden van het gemeentearchief wordt enerzijds gevormd door de Archiefwet 1995 en anderzijds door het raadsbesluit uit 2008 over de toekomst van het gemeentearchief. De raad koos toen op basis van een advies van het Nationaal Archief voor “...enerzijds een verbetering van de dienstverlening aan de burger en anderzijds een verbetering in de beschikbaarheid en zekerstelling van cultureel erfgoed, d.m.v.:

- Verwerving van belangrijke particuliere archieven en collecties
- Bredere inzet van digitalisering en internet
- Meer aandacht voor presentatie (tentoonstellingen, archievendagen)” (Steenwijkerland, 2008).

De gemeenteraad heeft in 2008 dus duidelijk voor een gemeentearchief gekozen, dat zich niet alleen beperkt tot de wettelijke taken maar dat ook invulling geeft aan de keuzevrijheid.

5.2.4 Takenpakket

Het takenpakket van het gemeentearchief is niet op één plaats nauwkeurig omschreven maar valt wel te destilleren. Naast de taken die voortvloeien uit het raadsbesluit, staan er in het Besluit Informatiebeheer 2012, een besluit van de Algemeen Directeur over de positionering van het gemeentearchief uit 2012, de Mandaatregeling gemeente Steenwijkerland (2015) en het functieprofiel van de senior gemeentearchief (2012) ook taken genoemd. Omdat de gemeente ook invulling geeft aan de keuzevrijheid, komt dit takenpakket (zie bijlage 2) grotendeels overeen met dat in § 4.4.

5.2.5 Het belang van een eigen acquisitie

In het vorige hoofdstuk is in algemene zin ingegaan op het nut en de noodzaak van de verwerving van particuliere archieven en verzamelingen. De daar genoemde argumenten gelden ook voor Steenwijkerland. Steenwijkerland heeft een rijke en gevarieerde geschiedenis, die niet alleen verteld kan worden aan de hand van de gemeentelijke archieven. Daar zijn ook particuliere archieven voor noodzakelijk.

De afgelopen jaren zijn er als gevolg van het raadsbesluit uit 2008 vele historisch waardevolle particuliere archieven en verzamelingen verworven (Steenwijkerland, 2010b en 2012c). Een voorbeeld van een dergelijk belangrijk en recent verworven particulier archief in de collectie van het gemeentearchief is het archief van de Hervormde Gemeente Steenwijk. Dat bevat het oudste archiefstuk uit Steenwijk, een cartularium uit 1501, met daarin afschriften van aktes die teruggaan tot het begin van de 12e eeuw (GA SWL, NHG 1501-1951, 155, nr. 616). Een ander belangrijk recent verworven archief is het krantenarchief van de Oprechte Steenwijker Courant. Dit krantenarchief beslaat de periode 1869-2012.

Andere waardevolle archieven uit Steenwijkerland moeten ook een goed onderdak kunnen krijgen. Het gemeentearchief Steenwijkerland is de enige archiefinstelling die voor die vangnetfunctie in aanmerking komt. Het HCO is geen alternatief. Het HCO is de archiefdienst voor de rijksorganen in de provincie, de provinciale archieven en de gemeente Zwolle (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2000). Zij verwerft daarom ook alleen particuliere archieven van organisaties met een provinciale, bovenlokale werking en van organisaties uit Zwolle. Zij zal geen archieven uit Steenwijkerland verwerven (De Vries, 2014).

Als de gemeente Steenwijkerland haar eigen geschiedenis belangrijk vindt en wil dat waardevolle particuliere archieven bewaard blijven, zal ze die zelf moeten verwerven en beheren. Als de gemeente Steenwijkerland dat niet doet, zal er waardevol erfgoed verloren gaan voor het nageslacht en daarmee een ook een stuk geschiedenis.

5.3 Formatie en budgetten

5.3.1 Formatie

Op dit moment bestaat de vaste formatie uit 2 FTE: een senior-medewerker gemeentearchief en een medewerker gemeentearchief. Daarnaast is er voor twee jaar een trainee aangesteld (0,8 FTE). Deze aanstelling loopt af op 1 maart 2016. De huidige vaste formatie is niet voldoende om alle taken naar behoren te kunnen uitvoeren. Daarom moet regelmatig extra capaciteit worden ingehuurd, die vooral wordt ingezet voor het toegankelijk maken van archieven (zie § 4.3.2).

Net als vele andere archiefdiensten maakt het gemeentearchief ook gebruik van de diensten van vrijwilligers. Er zijn 14 vaste vrijwilligers (ca. 2 FTE). De werkzaamheden die zij uitvoeren bestaan uit het nader toegankelijk maken van vooral genealogische bronnen, het scannen en beschrijven van het fotoarchief en de materiële verzorging.

Voor speciale projecten wordt ook gebruik gemaakt van tijdelijke vrijwilligers. Het gaat hier om het toegankelijk maken van particuliere archieven en collecties, die geschonken of in bewaring gegeven zijn aan het gemeentearchief. Deze vrijwilligers helpen dan mee deze archieven en collecties toegankelijk te maken en materieel te verzorgen.

5.3.2 Personeel knelpunt: Acquisitie

De verwerving van particuliere archieven en collecties kost tijd. Naast het onderhouden van contacten en het opstellen van overeenkomsten, kost het ook tijd om de archieven en collecties in goede, geordende en toegankelijke staat te krijgen. Er wordt wel gestreefd om archieven en collecties al goed geordend en beschreven binnen te krijgen en dat lukt in veel gevallen ook. Maar er gaat wel tijd in de begeleiding en redactionele afwerking zitten. In

sommige gevallen zijn de archieven zo complex, dat ordening en beschrijving door niet deskundigen niet aan de orde is. Als het archief dan bovendien zo waardevol is dat het niet geweigerd kan worden en er geen middelen zijn om het archief te laten bewerken, zal het zelf bewerkt moeten worden.

Met deze noodzakelijke inspanningen voor acquisitie was in het rapport van het Nationaal Archief in 2008 te weinig rekening gehouden. De afgelopen jaren is daarom meerdere malen een beroep gedaan op tijdelijke krachten om deze archieven te bewerken. Ook is er een achterstand in het afwerken van deze archieven.

5.3.3 Budgetten

Jaarlijks heeft het gemeentearchief een structureel budget beschikbaar van € 27.000,- exclusief personele lasten en overhead (Steenwijkerland, 2014a). Het budget wordt besteed aan onder meer promotie (archievendagen), digitalisering, aanschaf boeken en tijdschriften, vrijwilligerskosten, ontsmetting van archieven, restauratiewerkzaamheden en inhuur van tijdelijk personeel.

5.4 Collectie en archiefbewaarplaats

5.4.1 Collectie

Het gemeentearchief beheert archieven en verzamelingen uit Steenwijkerland, die primair een erfgoedfunctie hebben: archieven en verzamelingen, die bewaard worden vanwege hun waarde als bron voor de geschiedenis. De collectie van het gemeentearchief omvat ca. 1,5 km¹ archieven en verzamelingen.

Het is een rijke collectie die teruggaat tot de middeleeuwen. De collectie bevat zowel gemeentelijke archieven, als historische stads- en dorpsarchieven van voor 1811 en particuliere archieven. Daarnaast bezit het gemeentearchief een bibliotheek met boeken en tijdschriften over geschiedenis, cultuur en landschap van Steenwijkerland, een uitgebreide foto-verzameling en een kleine, maar waardevolle verzameling van historische kaarten, stadsplattegronden en prenten.

Het gemeentearchief van Steenwijkerland moet dus gezien worden als een waardevolle bron voor de rijke en gevarieerde geschiedenis van Steenwijkerland. Als zodanig heeft het een rol in de vervulling van de functies van cultuurontwikkeling en cultuurparticipatie in Steenwijkerland.

De gemeente bezit ook nog een redelijk uitgebreide audiovisuele collectie met cassettes, geluidsbanden, videobanden, Cd's, Dvd's etc. Deze worden echter niet door de gemeente zelf beheerd. Vanwege de benodigde gespecialiseerde kennis, speciale afspeelapparatuur

en speciale depotruimtes met eigen klimatologische eisen, is het beheer van deze collectie uitbesteed aan het HCO.

5.4.2 De archiefbewaarplaats

Bij de gemeente Steenwijkerland is de archiefkelder in de nieuwbouw aangewezen als archiefbewaarplaats (Steenwijkerland, 2012). Hier worden de fysieke collecties van het gemeentearchief bewaard.

De archiefbewaarplaats heeft ruimte voor ca. 2,4 km¹ archief. Hiervan wordt ca. 1,5 km¹ gebruikt voor het historisch archief. De archiefbewaarplaats wordt echter niet alleen gebruikt voor historische archieven. Ook de te bewaren archieven, die nog een functie hebben voor de bedrijfsvoering (semi-statische archieven), worden hier bewaard. Zij beslaan ca. 400 m¹ archief (eigen waarneming).

Er is dus nog ruimte voor ca. 500 m¹ archief over. Omdat de aanwas vanuit de bedrijfsvoering nog steeds groeit en er ook particuliere archieven verworven worden, komt het moment in zicht dat de archiefbewaarplaats vol is. Deze visie kijkt vooruit tot 2020. Met de huidige aanwas van archieven, is er voldoende ruimte tot en met 2020. Daarna zal echter langzamerhand het einde van de ruimte in de archiefbewaarplaats in zicht komen.

5.5 Gebruik van de collectie

5.5.1 Studieruimte

Archieven worden bewaard om gebruikt te worden. Het meest traditionele gebruik van archieven is in de speciaal daarvoor ingerichte studieruimte van het gemeentearchief. Burgers kunnen daar archiefstukken opvragen en daar vervolgens onderzoek in doen. De studieruimte van het gemeentearchief is daarvoor nu drie dagen per week open zonder afspraak. De bezoekersaantallen zijn niet zo groot en variëren tussen de 150 en 250 per jaar (eigen waarneming; Steenwijkerland, 2010b en 2012a).

5.5.2 Archiefvondagen en andere presentaties

Sinds 2008 organiseert het gemeentearchief jaarlijks in oktober (de maand van de geschiedenis) een archiefvondag. Op deze dagen presenteert het gemeentearchief zich aan de burger met een programma rond een jaarlijks wisselend thema. Vaste items op de archiefvondagen zijn lezingen, een tentoonstelling van aansprekende archiefstukken en rondleidingen in de archiefdepots. De laatste jaren is er ook een informatiemarkt met stands voor de historische verenigingen en musea in de gemeente. De bezoekersaantallen variëren jaarlijks tussen de 100 en de 150. Ook worden er af en toe lezingen gegeven (eigen waarneming; Steenwijkerland, 2010b en 2012c).

5.5.3 Digitaal gebruik

Net als elders in de samenleving, spelen digitalisering en internet ook een steeds belangrijker rol voor het gemeentearchief. Sinds in 2006 de eerste toegangen op het internet werden geplaatst, is de hoeveelheid content van het gemeentearchief op het internet sterk gegroeid. Dit heeft geleid tot een explosieve groei van gebruik van de gedigitaliseerde archieven op het internet. In 2006 waren er nog ca. 684 zoekacties op in de databases van het gemeentearchief (Steenwijkerland, 2010b). Dat is in 2014 gegroeid tot ca. 55.000, en in 2015 tot meer dan 90.000 (www.archieven.nl/toolbox).

5.6 Evaluatie raadsbesluit

Dit hoofdstuk werd begonnen met het raadsbesluit uit 2008 over de toekomst van het gemeentearchief. Daarin werden drie speerpunten genoemd:

- Verwerving van belangrijke particuliere archieven en collecties
- Bredere inzet van digitalisering en internet
- Meer aandacht voor presentatie (tentoonstellingen, archievendagen)

Als nu naar de resultaten wordt gekeken, dan kan gezegd worden dat succesvol is ingezet op de speerpunten. Er zijn sindsdien vele waardevolle archieven opgenomen in de collectie van het gemeentearchief, waaronder enkele van de belangrijkste archieven voor de geschiedschrijving van Steenwijkerland. Het archief van de Hervormde Gemeente in Steenwijk is hier een voorbeeld van.

Ook de inzet van digitalisering en internet is succesvol. Het aantal zoekacties in onze databases is explosief gestegen.

Sinds 2008 zijn er jaarlijks archievendagen en andere presentaties geweest, die over het algemeen goed bezocht werden. Ook verschijnen er met regelmaat naar aanleiding van acquisities of presentaties positieve stukken over het gemeentearchief in de lokale en regionale pers. Alleen het bezoek aan de studieruimte blijft achter.

5.7 Conclusies

- De gemeente Steenwijkerland heeft met het raadsbesluit uit 2008 duidelijk gekozen om zich niet alleen te beperken tot de wettelijke taken maar ook invulling te geven aan de keuzevrijheid. Dat raadsbesluit had als speerpunten:
 - Verwerving van belangrijke particuliere archieven en collecties
 - Bredere inzet van digitalisering en internet
 - Meer aandacht voor presentatie (tentoonstellingen, archievendagen)

-
- Als de gemeente Steenwijkerland haar eigen geschiedenis belangrijk vindt en wil dat waardevolle particuliere archieven bewaard blijven voor het nageslacht, zal ze die zelf moeten verwerven en beheren. Er is geen andere organisatie, die dat zal doen.
 - Bij de keuze voor de verwerving van particuliere archieven en verzamelingen is in het raadsbesluit van 2008 te weinig rekening gehouden met de personele capaciteit die daarvoor nodig is. Er is daarom een knelpunt bij de bewerking van deze archieven.
 - Tot 2020 is er voldoende capaciteit in de archiefbewaarplaats, maar daarna komt het moment in zicht dat deze vol is.
 - Het gemeentearchief van Steenwijkerland moet gezien worden als een waardevolle bron voor de rijke en gevarieerde geschiedenis van Steenwijkerland. Als zodanig heeft het een rol in de vervulling van de functies van cultuurontwikkeling en cultuurparticipatie in Steenwijkerland.
 - Het traditionele gebruik van het gemeentearchief in de studieruimte is vergelijkbaar met 10 jaar geleden, maar het digitaal gebruik van het gemeentearchief is daarentegen explosief gestegen.
 - Als teruggekeken wordt naar het raadsbesluit over de toekomst van het gemeentearchief uit 2008 kan geconcludeerd worden, dat succesvol op is ingezet op alle drie speerpunten.

6 De Nederlandse archiefsector

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de beantwoording vervolgd van de tweede deelvraag: *Hoe zijn de bovengenoemde functies vormgegeven in de Nederlandse archiefsector in het algemeen en in de gemeente Steenwijkerland in het bijzonder?*

De onderzoeksvragen die hier aan de orde komen, zijn:

- *Hoe is de Nederlandse archiefsector georganiseerd?*
- *Hoe zijn Nederlandse archiefdiensten organisatorisch gepositioneerd en welke vormen van samenwerking zijn er?*

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt kort ingegaan op het begrip archiefsector. Vervolgens worden respectievelijk behandeld de wettelijke basis voor de archiefsector, de organisatie van de archiefsector, vormen van samenwerking binnen de archiefsector, gemeentes met een gemeentearchivaris en de ‘witte vlekken’ binnen de archiefsector. Tot slot komt de positionering van de gemeente Steenwijkerland binnen de Nederlandse archiefsector aan de orde. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

6.2 Het begrip archiefsector

Het begrip archiefsector wordt ook gebruikt in de Archiefvisie van de staatssecretaris van OCW uit 2011. Daar wordt het begrip niet gedefinieerd, maar uit de gehele tekst wordt wel duidelijk dat met archiefsector hetzelfde wordt bedoeld als wat in de Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen wordt omschreven als “archiefwezen” in engere zin: “... het geheel van organisaties belast met het archiefbeheer betreffende overgebrachte archiefbescheiden, de inspectie van archiefbescheiden, de opleiding van archivariissen en de bevordering van het belang van goed archiefbeheer, in het bijzonder de openbaarheid.” (Den Teuling, 2007).

Voor het onderzoek waren van belang “de organisaties belast met het archiefbeheer betreffende overgebrachte archiefbescheiden” en “de inspectie van archiefbescheiden”. Dus de organisaties die de overheidsarchieven, ouder dan 20 jaar beheren en het toezicht uitvoeren. In Nederland worden die organisaties of organisatieonderdelen “*archiefdiensten*” genoemd (Den Teuling, 2007). In dit rapport wordt de term archiefdienst in die betekenis gebruikt.

6.3 Wettelijke basis voor de organisatie van de Nederlandse archiefsector

In hoofdstuk 4 is aangegeven dat elke gemeente haar archieven na uiterlijk 20 jaar moet overbrengen naar een archiefbewaarplaats (zie § 4.2.4). Dan worden ze openbaar en komen onder beheer van, indien benoemd, de gemeentearchivaris of anders de gemeentesecretaris. Voor waterschappen en provincies is het in de wet vergelijkbaar georganiseerd (AW 1995, art. 29 en 37).

Voor archieven van het rijk is het iets anders georganiseerd. Zij worden uiterlijk na 20 jaar overgebracht naar rijksarchiefbewaarplaatsen. Daarbij maakt de Archiefwet onderscheid tussen de algemene rijksarchiefbewaarplaats, die in Den Haag is gevestigd en de rijksarchiefbewaarplaatsen in de provincie. De archieven in de algemene rijksarchiefbewaarplaats worden beheerd door de algemeen rijksarchivaris. De archieven, die zijn overgebracht naar de rijksarchiefbewaarplaatsen in de provincie, worden beheerd door rijksarchivarissen. (AW 1995, art. 26).

Op grond van de Archiefwet 1995 lijkt de archiefsector dus redelijk overzichtelijk georganiseerd. De werkelijkheid is echter complexer. Hieronder wordt die kort beschreven.

6.4 Organisatie van de Nederlandse Archiefsector

6.4.1 Nationaal archief

De algemene rijksarchiefbewaarplaats in Den Haag functioneert niet alleen als archiefbewaarplaats voor de rijksorganen, waarvan de functies zich over het hele land uitstrekken. Het functioneert ook als de archiefbewaarplaats voor alle andere rijksorganen in de provincie Zuid-Holland en als provinciale archiefbewaarplaats voor Zuid-Holland. De archiefdienst die deze archieven beheert is het Nationaal Archief met aan het hoofd de algemeen rijksarchivaris (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005).

6.4.2 Regionale historische centra

Van oudsher functioneren de rijksarchiefbewaarplaatsen in de andere provinciesteden eveneens als archiefbewaarplaatsen voor de provinciale organen. Provincies hebben geen eigen archiefbewaarplaatsen (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005).

Rond het jaar 2000 zijn alle rijksarchiefbewaarplaatsen in de provincie gefuseerd met andere culturele instellingen tot regionale historische centra (RHC's). De partners van de rijksarchiefbewaarplaatsen variëren per provincie. In een aantal gevallen is dat het gemeentearchief van de provinciehoofdplaats. Het HCO is bijvoorbeeld een fusie tussen het voormalig Rijksarchief Overijssel en het voormalig Gemeentearchief Zwolle. Het Brabants Historisch Informatie Centrum is weer een fusie tussen het rijksarchief in Noord-Brabant en

een groot aantal gemeentearchieven in Noord-Brabant, maar niet met het gemeentearchief van 's Hertogenbosch (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005). Deze regionale historische centra hebben ook de rol van de rijksarchiefbewaarplaatsen overgenomen als archiefbewaarplaatsen voor de provinciale archieven.

6.4.3 Gemeente-, waterschaps-, streekarchieven en streekarchivariaten

Ook gemeentes en waterschappen hebben niet allemaal een eigen archiefbewaarplaats en een eigen beheerder van de archiefbewaarplaats. De invoering van de Wet Gemeenschappelijke Regelingen in 1949 maakte het mogelijk dat gemeentes gingen samenwerken in streekarchieven of streekarchivariaten.

Bij een streekarchief heeft een aantal gemeentes samen een gezamenlijke archivaris en een gezamenlijke archiefbewaarplaats. Bij een streekarchivariaat heeft een aantal gemeentes samen één archivaris, maar elke gemeente behoudt haar eigen archiefbewaarplaats (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005). Vaak sloten ook waterschappen zich aan bij deze streekarchieven of streekarchivariaten.

Het percentage gemeentes dat samenwerkt met betrekking tot het archiefbeheer is stijgende. In 1985 werkten nog ruim 20 % van de gemeenten samen in streekarchieven of streekarchivariaten (Formsma & Ketelaar, 1985). Uit eigen onderzoek voor dit rapport bleek dat, van de toen ruim 400 gemeenten, ca. 67 % een gezamenlijke gemeentearchivaris en/of een gemeenschappelijke archiefbewaarplaats had. De samenwerking beperkt zich tegenwoordig niet alleen tussen gemeentes en waterschappen. Zoals hiervoor al te lezen was, kunnen bijvoorbeeld ook gemeentes aangesloten zijn bij de RHC's in de provinciehoofdsteden.

6.4.4 Vormen van samenwerking in de Nederlandse archiefsector

Voor de organisatorische vormgeving van de bovengenoemde samenwerking bestaan er verschillende mogelijkheden. De meeste algemene zijn het onderbrengen van het beheer bij een gemeenschappelijk regeling met een openbaar lichaam en het onderbrengen bij een (grotere) buurgemeente.

In het eerste geval is er sprake van een zelfstandige gemeenschappelijke organisatie, die speciaal gecreëerd is voor het beheer van de overgebrachte archieven. Het HCO is een voorbeeld van een gemeenschappelijke regeling met een openbaar lichaam. In dit geval tussen het Rijk en de gemeente Zwolle (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2000).

Een voorbeeld van de tweede mogelijkheid is het Regionaal Archief Zutphen, dat onderdeel is van de gemeente Zutphen en ook de overgebrachte archieven beheert van de buurgemeentes Brummen en Lochem (Regionaal Archief Zutphen, 2014).

6.5 Gemeentes met een gemeentearchivaris

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven kunnen gemeentes ervoor kiezen om wel of geen gemeentearchivaris te benoemen. Het aantal gemeentes met een gemeentearchivaris is groeiende. In 1985 had van de toen ruim 800 gemeenten er ca. 35 % een gemeentearchivaris (Formsma & Ketelaar, 1985). Uit eigen onderzoek voor dit rapport blijkt dat nu ca. 72 % van de ruim 400 gemeentes een eigen of gemeenschappelijke gemeentearchivaris heeft. In het tweede geval is bijvoorbeeld één archivaris door een aantal samenwerkende gemeentes benoemd tot gemeentearchivaris.

6.6 Witte vlekken

In het vorige hoofdstuk werd al gesproken over de mogelijkheid dat een gemeente zich alleen aan de letter van de wet houdt, geen gemeentearchivaris heeft en niets doet om het gebruik te stimuleren. In de archiefsector worden een dergelijke gemeentes aangeduid als een zogenaamde 'witte vlek'.

In het rapport 'Naar een publieksgericht archiefbestel', dat in 2003 in opdracht van de archiefsector is opgesteld, wordt een 'witte vlek' als volgt omschreven: 'Een gemeente of waterschap waar geen zelfstandige archiefdienst is, waar geen gekwalificeerde archivaris is benoemd of waar geen enkele mogelijkheid is om bezoekers te ontvangen, wordt aangeduid als een witte vlek'. Als nadelen noemt het rapport: '...dat de ontsluiting van het historische archief zéér beperkt is, géén studiezaal voorhanden is, géén beroep gedaan kan worden op een professionele beheerder en wegwijzer (archivaris), de veiligheid van de stukken beperkt is, er geen kwaliteitsstandaard is in de vorm van bijvoorbeeld het Kwaliteitshandvest en dat het historische archief niet virtueel toegankelijk is.' (Dijken & Stroeker, 2003, p. 16). In 2003 was nog 36 % van de gemeentes en waterschappen een witte vlek (Dijken & Stroeker, 2003). Een belangrijk deel van de hierboven genoemde 28% van de gemeentes zonder gemeentearchivaris moet waarschijnlijk nog als 'witte vlek' worden aangeduid.

6.7 Positionering gemeente Steenwijkerland in de Nederlandse archiefsector

De gemeente Steenwijkerland behoort tot de 33 % van de gemeentes, die geen gezamenlijke archivaris of archiefbewaarplaats hebben. Dat is afwijkend van de meerderheid van de Nederlandse gemeentes, maar in lijn met een meerderheid van de gemeentes in Noord-Nederland en Overijssel (eigen onderzoek). De gemeente heeft weliswaar nog geen gemeentearchivaris, maar die zal naar verwachting in 2016 benoemd worden. Daarmee is de gemeente dan in lijn met 72 % van de Nederlandse gemeenten.

10 jaar geleden kon Steenwijkerland nog als een 'witte vlek' worden beschouwd. Er was geen gemeentearchivaris, geen fatsoenlijke studieruimte en geen zichtbaarheid op het

internet. Daarnaast was een groot deel van de archieven niet of nauwelijks toegankelijk, laat staan digitaal (Steenwijkerland, 2010b). De gemeente is sindsdien het niveau van 'witte vlek' ontstegen. Er is nu een goede studieruimte, bijna alle overgebrachte archieven zijn nu op orde en via het internet toegankelijk. En naar verwachting zal er in 2016 een gemeentearchivaris worden benoemd.

6.8 Conclusies

- In de Nederlandse archiefsector is een verregaande ontwikkeling naar samenwerking geweest, ook op gemeentelijk niveau. In 2013 had van de toen ruim 400 gemeenten ca. 67 % een gezamenlijke gemeentearchivaris en/of een gemeenschappelijke archiefbewaarplaats.
- De gemeente Steenwijkerland kent niet zo'n verregaande samenwerking met andere overheden en wijkt daarmee af van de landelijke tendens. Het is echter wel in lijn met de meeste gemeentes in Noord-Nederland en Overijssel, waar weinig samenwerkingsverbanden bestaan.
- In 2013 had het merendeel (72 %) van de Nederlandse gemeentes een eigen of gedeelde gemeentearchivaris. Steenwijkerland heeft ervoor gekozen om een gemeentearchivaris te benoemen en is daarmee in lijn met deze landelijke ontwikkeling.
- Steenwijkerland kon 10 jaar geleden nog een 'witte vlek' worden genoemd. Sindsdien is de gemeente het niveau van 'witte vlek' ontstegen, het niveau van een gemeente zonder een professioneel beheerder, zonder goede studiezaalfaciliteiten en waarvan het historisch archief niet via het internet toegankelijk is.

7 Gemeentes van vergelijkbare omvang

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de beantwoording van de tweede deelvraag voltooid met de beantwoording van de onderzoeksvraag: *Welke taken, formatie en budgetten hebben archiefdiensten van gemeentes met een vergelijkbare grootte als Steenwijkerland (tussen de 35.000 en 55.000 inwoners) en hoe zijn ze organisatorisch gepositioneerd? (Steenwijkerland heeft zelf ca. 44.000 inwoners).*

Om Steenwijkerland goed te kunnen vergelijken met deze gemeentes en om de antwoorden in de juiste context te kunnen plaatsen is ook gekeken naar een aantal andere aspecten. Ook de keuze voor wel of geen gemeentearchivaris, het gebruik en de collectie komen aan de orde.

In paragraaf 7.2 wordt een aantal, voor dit onderzoek, relevante gegevens over gemeentes van vergelijkbare omvang besproken. In paragraaf 7.3 wordt teruggeblikt op dit en eerdere hoofdstukken en wordt een belangrijke conclusie getrokken uit de beantwoording van de eerste twee deelvragen. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

7.2 Gegevens over gemeentes van vergelijkbare omvang

7.2.1 Beheer van de archieven

Er waren in 2013, naast Steenwijkerland, 68 gemeentes met een inwoneraantal tussen de 35.000 en 45.000 inwoners (CBS, 2013). In bijlage 1 is een lijst opgenomen van deze gemeentes. Naar deze gemeentes is voor dit rapport een desktop research gedaan.

Daaruit bleek dat in 2013 van deze 68 gemeentes er 53 een formeel benoemde gemeentearchivaris (78 %) hadden. Dit kon zowel een gezamenlijke archivaris zijn, die werd gedeeld met meerdere gemeentes, als een archivaris, die alleen werkzaam was voor de eigen gemeente. Dit aantal was hoger dan het landelijke percentage (72 %).

Ook bleek dat er in 2013 in totaal 51 organisaties waren, die de overgebrachte archieven beheerden van de 68 gemeentes. Hiervan beheerden 24 gemeentes hun overgebrachte archieven zelf en drie hiervan beheerden naast hun eigen archieven ook de overgebrachte archieven van kleinere buurgemeentes. De overige 44 gemeentes hadden hun overgebrachte archieven ondergebracht bij een andere organisatie.

In onderstaande tabellen zijn deze gegevens samengevat (cijfers exclusief Steenwijkerland).

Gemeentearchivaris

	Aantal	Percentage
Benoemde gemeentearchivaris	53	78 %
Geen gemeentearchivaris	15	22 %
Totaal	68	100%

Beheer archieven

	Aantal	Totaal %
Archieven in eigen beheer, geen archieven van andere gemeentes	21	31 %
Archieven in eigen beheer, met archieven van andere gemeentes*	3	4 %
Archieven ondergebracht bij een andere organisatie*	44	65 %
Totaal	68	100 %

Archiefbeheerders

Gemeentes, die hun eigen overgebrachte archieven beheren	24	47%
Andere organisaties, die de overgebrachte archieven van één of meer onderzochte gemeentes beheerden*	27	53 %
Totaal	51	100%

* B.v. streekarchieven, RHC's en grotere buurgemeentes.

7.2.2 Keuzes en taken

Voor het onderzoek was het interessant welke keuzes gemeentes van vergelijkbare grootte maken. Hiervoor is al gebleken dat de meeste gemeentes kiezen voor een gemeentearchivaris en voor verregaande samenwerking met andere gemeentes.

Om inzicht te krijgen in de keuzes van gemeentes van vergelijkbare grootte is een enquête uitgezet bij de archiefdiensten, die de archieven beheren voor gemeentes van vergelijkbare grootte als Steenwijkerland. Hieruit blijkt dat de meeste van die archiefdiensten er ook kozen om particuliere archieven en verzamelingen in hun collectie op te nemen (91 %).

Voor het actief stimuleren van het gebruik is digitalisering heel belangrijk. Vrijwel alle ondervraagde archiefdiensten blijken dan ook in te zetten op digitalisering (81 %). Overigens zal ook de wens, om het fysiek bezoek aan de studiezaal te beperken, daar een rol bij

spelen. Op educatie, organiseren van tentoonstellingen en lezingen wordt echter minder ingezet.

7.2.3 Formatie en budgetten

Vragen over formatie en budgetten maakten onderdeel uit van de enquête. Over formatie zijn echter moeilijk algemene uitspraken te doen. Het merendeel van de gemeentes had het archief bij externe archiefdiensten ondergebracht. Het personeel bij deze archiefdiensten is niet onderverdeeld naar gemeente. Daarom kon hen niet de vraag worden gesteld, hoeveel personeel zij voor de desbetreffende gemeente beschikbaar hadden.

Van de gemeentes, die zelf hun eigen historisch archief beheerden, hebben 7 de vraag over formatie beantwoord. Eén daarvan is buiten beschouwing gelaten, omdat de genoemde formatie zodanig hoog (7,9 FTE) was dat het niet als betrouwbaar moet worden gezien. Het betrof hier een gemeente, die geen actief beleid voert voor haar historisch archief. Bij de overige zes gemeentes varieerde de omvang van 0,5 tot 4 FTE, met een gemiddelde van 2,65 FTE. Dit is zeker geen glashard kengetal maar geeft wel enigszins een indicatie van de benodigde formatie voor een gemeentearchief van vergelijkbare grootte als Steenwijkerland. De vaste formatie van Steenwijkerland (2 FTE) lijkt dan aan de lage kant.

Over de budgetten van gemeentes, die zelf hun eigen archief beheren, vallen geen zinvolle uitspraken te doen. Er werden maar drie antwoorden gegeven, die bovendien heel sterk varieerden.

Een betere indruk kon gekregen worden van de kosten van uitbesteding van het archief bij een externe archiefdienst. Hierover hebben 17 archiefdiensten geantwoord. Gemiddeld bedroeg dat ca. € 163.000,- per gemeente.

Daarbij moet wel opgemerkt worden, dat niet al deze archiefdiensten de vraag beantwoord hebben hoeveel archief zij van deze gemeentes beheerden, maar voor degenen die wel antwoorden, ging het over aanzienlijk kleinere historische archieven dan Steenwijkerland bezit. De archiefdiensten, die de vraag wel beantwoorden, beheerden voor negen gemeentes gemiddeld ca. 785 m¹. Steenwijkerland heeft daarentegen bijna de dubbele hoeveelheid archief: ca. 1,5 km¹.

7.2.4 Collectie

Uit de enquête het onderzoek blijkt dat het gemeentearchief Steenwijkerland qua ouderdom gunstig afsteekt ten opzichte de collectie van andere gemeentes van vergelijkbare grootte. Slechts 12 van de 32 gemeentes hadden ook archieven uit de Middeleeuwen (voor 1500).

Voor de samenstelling van de collecties is het moeilijker om te kijken naar gemeentes. Een archiefdienst als een streekarchief of een regionaal historisch centrum bouwt een eigen collectie op over haar werkgebied. Een opgenomen archief, collectie of zelfstandig

document hoeft lang niet altijd expliciet verworven te zijn in opdracht van of betrekking te hebben op één gemeente. Daarom is voor de vergelijking gekeken naar de archiefbeherende instellingen en niet naar de gemeentes.

Qua samenstelling blijkt de collectie van Steenwijkerland vergelijkbaar te zijn met de meerderheid van de bevraagde archiefdiensten. Vrijwel alle archiefdiensten, die gereageerd hebben, beheren net als Steenwijkerland particuliere archieven, een historische bibliotheek, een fotocollectie, een krantenarchief en een kaarten- en prentencollectie (zie ook onderstaande tabel).

Collecties van archiefdiensten voor gemeentes tussen 35.000 en 45.000

	Alle		Met benoemde archivaris	
Collectie	Absoluut	Procent	Absoluut	Percentage
Particuliere archieven	21	91%	19	95%
Doop-, trouw- en begraafboeken	19	83%	19	95%
Notarieel	17	74%	17	85%
Oud-rechterlijk	19	83%	18	90%
Historische bibliotheek	17	74%	17	85%
Fotocollectie	21	91%	19	95%
Tekeningen, kaarten en prenten	20	87%	18	90%
Kranten	16	70%	15	75%
Audiovisueel	16	70%	16	80%

Bovenstaande samenstelling is dus blijkbaar gebruikelijk is voor een gemeentearchief, zeker voor gemeentes met een benoemde archivaris. Steenwijkerland wijkt vooral af omdat het niet zelf de doop-, trouw- en begraafboeken, het notarieel, het oud-rechterlijk en de audiovisuele archieven beheert.

7.2.5 Gebruik

Het is op basis van deze enquête niet goed mogelijk om zinvolle algemene uitspraken te doen over het gebruik van archieven en collecties bij gemeentes van vergelijkbare grootte als Steenwijkerland. De meeste respons van de enquête kwamen van archiefdiensten, die de archieven van meerdere gemeentes en soms ook van waterschappen en rijksinstellingen beheerden. Cijfers over het gebruik van de archieven en collecties van die instellingen zijn niet op basis van dit onderzoek ter herleiden tot cijfers over de archieven van individuele gemeentes.

Alleen cijfers over de gemeentes, die alleen hun eigen archief beheerden, zijn vergelijkbaar met Steenwijkerland. Hiervan hebben er acht gereageerd, waarvan zeven cijfers over fysieke bezoekers voor de studieruimte gaven. De bezoekerscijfers van deze gemeentearchieven varieerde tussen de 63 en 660, met een gemiddelde van 338. Deze cijfers geven een indicatie van de potentie van een gemeentearchief van de grootte van

Steenwijkerland. Over internetbezoek en bezoek aan archievendagen en zijn geen betrouwbare cijfers van deze groep verkregen.

7.3 Het gemeentearchief Steenwijkerland in perspectief

In dit en de voorgaande hoofdstukken is een antwoord gegeven op de eerste twee deelvragen. Uit de beantwoording daarvan kunnen al belangrijke conclusies getrokken worden voor de toekomst van het gemeentearchief Steenwijkerland.

Steenwijkerland heeft een aantal fundamentele keuzes gemaakt. Er is gekozen voor verwerving van particuliere archieven, voor promotie van het archief en voor het gebruik van digitalisering en internet. Daarnaast is er gekozen voor het benoemen van een gemeentearchivaris. Uit hoofdstuk 4 blijkt dat deze keuzes geheel in overeenstemming zijn met het rijksbeleid, de geest van de Archiefwet 1995 en de ontwikkelingen in het vakgebied.

Uit hoofdstuk 6 blijkt dat de keuze voor een gemeentearchivaris ook in overeenstemming is met het merendeel van de Nederlandse gemeenten. Steenwijkerland wijkt wel af van de algemene lijn doordat er geen intensieve samenwerking is met andere gemeentes, in de vorm van een gemeenschappelijke archiefbewaarplaats en/of gemeenschappelijke archivaris.

Uit dit hoofdstuk blijkt ook dat de keuzes van Steenwijkerland voor verwerving van particuliere archieven, digitalisering en deels ook promotie eveneens in overeenstemming is met het merendeel van de gemeenten met een vergelijkbare omvang.

De collectie van Steenwijkerland is enigszins afwijkend, in die zin dat het gemeentearchief een aantal belangrijke bronnen (doop-, trouw- en begraafboeken, oud-rechterlijk en notarieel), die gebruikelijk zijn voor een archief met een benoemde archivaris, niet beheert.

Als conclusie uit de eerste zes hoofdstukken kan dus getrokken dat er inhoudelijk geen redenen zijn om de keuze voor de verwerving van particuliere archieven, digitalisering, promotie en een gemeentearchivaris ter discussie te stellen.

Er is echter nog wel een aantal ontwikkelingen, waarnaar gekeken moet worden; evenals naar de wensen en ambities van de gemeente zelf, de randvoorwaarden, de kansen en organisatorische positionering. Dat zal in de volgende hoofdstukken gebeuren.

7.4 Conclusies

- Van de 68 gemeenten van vergelijkbare grootte had 78 % in 2013 een formeel benoemde eigen of gedeelde gemeentearchivaris (78 %). Dit aantal was hoger dan het landelijke percentage (72 %).
- Gemeentes van vergelijkbare grootte als Steenwijkerland hebben in meerderheid (65 %) hun historische archieven ondergebracht bij een andere organisatie, hetzij bij een zelfstandige archiefdienst, hetzij bij een grotere buurgemeente.
- De meeste archiefdiensten, die de archieven beheren voor gemeentes van vergelijkbare grootte als Steenwijkerland, kiezen er ook voor om particuliere archieven en verzamelingen in hun collectie op te nemen.
- Wat betreft het actief stimuleren van het gebruik blijken vrijwel alle ondervraagde archiefdiensten in te zetten op digitalisering. Op educatie, organiseren van tentoonstellingen en lezingen wordt minder ingezet.
- Qua samenstelling is de collectie vergelijkbaar met de meerderheid van de bevroegde archiefdiensten. Vrijwel alle archiefdiensten, die gereageerd hebben, beheren net als Steenwijkerland particuliere archieven, een historische bibliotheek, een fotocollectie, een krantenarchief en een kaarten- en prentencollectie.
- Uit de hoofdstukken 3 tot en met 7 kan de conclusie getrokken worden, dat er inhoudelijk geen enkele reden is om de keuze voor verwerving van particuliere archieven, digitalisering, promotie en een gemeentearchivaris ter discussie te stellen.

8 Ontwikkelingen

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de belangrijke recente ontwikkelingen binnen het vakgebied behandeld, die gevolgen hebben voor de toekomst van het gemeentearchief. De deelvragen, die in dit hoofdstuk aan de orde komen zijn:

- Deelvraag 3: *Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering voor het archiefwezen?*
- Deelvraag 4: *Welke gevolgen heeft de toenemende digitalisering en de voorgenomen benoeming van een gemeentearchivaris voor het gemeentearchief Steenwijkerland?*

Deze deelvragen zijn niet afzonderlijk behandeld. Het bleek voor de overzichtelijkheid beter om een andere onderverdeling te maken. Een onderverdeling in ontwikkelingen in de relatie met de bedrijfsvoering en ontwikkelingen in de dienstverlening.

Eerst komen paragraaf 8.2 de ontwikkelingen in relatie met de bedrijfsvoering aan de orde. Het gaat daarbij om de volgende onderzoeksvraag van deelvraag 3:

- *Welke gevolgen heeft digitaal werken en het inrichten van e-Depots voor het archiefwezen?*

Van deelvraag 4 betreft het de onderzoeksvragen:

- *Welke gevolgen heeft digitaal werken en het inrichten van een e-Depot voor het gemeentearchief?*
- *Wat zijn de gevolgen van de formele benoeming van een gemeentearchivaris voor de taken en collectie van het gemeentearchief Steenwijkerland?*
- *Wat zijn de gevolgen van de recente wijzigingen in de wet- en regelgeving (o.a. de Wet Revitalisering Generiek Toezicht) voor de taken van een gemeentearchivaris voor Steenwijkerland?*

Hierbij dient opgemerkt te worden, dat hier nog niet ingegaan wordt op de gevolgen van de benoeming van een gemeentearchivaris voor de collectie. Dit komt pas aan de orde in het volgende hoofdstuk.

In paragraaf 8.3 komen de ontwikkelingen in de dienstverlening aan de orde. Het betreft hierbij de volgende onderzoeksvraag van deelvraag 3:

- *Welke gevolgen heeft de voortschrijdende digitalisering voor de dienstverlening door archiefinstellingen aan de burger?*

Van deelvraag 4 betreft het de onderzoeksvraag:

- *Welke gevolgen [voor Steenwijkerland] heeft de voortschrijdende digitalisering voor de dienstverlening aan de burger?*

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

8.2 Ontwikkelingen in relatie met de bedrijfsvoering

8.2.1 De relatie met de bedrijfsvoering

Een gemeentearchief heeft primair een cultuurhistorische functie, die grotendeels los staat van de bedrijfsvoering. Er bestaat echter op twee punten wel een belangrijke relatie met de bedrijfsvoering.

Zo heeft de gemeentearchivaris, indien benoemd, op grond van de Archiefwet 1995 een toezichthoudende taak ten aanzien van het beheer van de archieven die nog niet zijn overgebracht en nog primair een functie hebben voor de bedrijfsvoering (AW 1995, art. 32).

Daarnaast is in de Archiefwet 1995 geregeld dat overheidsarchieven die vanwege hun historische waarde bewaard moeten blijven, na uiterlijk 20 jaar overgebracht moeten worden naar een archiefbewaarplaats (AW 1995, art. 12).

In deze relatie met de bedrijfsvoering is er een aantal belangrijke ontwikkelingen voor het gemeentearchief Steenwijkerland, die worden veroorzaakt door de digitalisering van de bedrijfsvoering en de Wet Revitalisering Generiek Toezicht.

8.2.2 Digitaal werken en de inspectiefunctie

Al jaren neemt de digitalisering overal in de maatschappij toe. Ook steeds meer gemeentes gaan ertoe over om volledig digitaal te gaan werken, waarbij digitaal ook leidend wordt voor het archief. Dat heeft tot gevolg dat alle gemeentelijke archieven, die gebruikt worden voor de bedrijfsvoering, uiteindelijk digitaal zullen zijn. Ook Steenwijkerland heeft in 2014 een start gemaakt met digitaal werken (Steenwijkerland, 2014b). Dat heeft ook gevolgen voor het gemeentearchief Steenwijkerland.

Digitaal werken brengt belangrijke risico's met zich mee. Digitale archiefbescheiden zijn veel vluchtiger zijn dan fysieke. Het is daarom niet verstandig om na afhandeling van een zaak door de bedrijfsvoering, de bijbehorende digitale archiefbescheiden 20 jaar te laten rusten en dan over te brengen naar een archiefbewaarplaats. De kans is groot dat ze dan niet meer bestaan, niet meer leesbaar zijn of niet bruikbaar zijn voor de historische functie.

Volgens de nu gangbare theorie, het records continuüm model, moeten archivariissen daarom niet meer wachten tot overbrenging naar de archiefbewaarplaats voor ze zich met de archiefbescheiden bemoeien, maar direct vanaf het ontstaan (McKemmish, 1997). In de Nederlandse praktijk betekent dit dat de inspectiefunctie van de archivaris belangrijker wordt. Een ontwikkeling, die versterkt wordt door de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht.

8.2.3 De Wet Revitalisering Generiek Toezicht en de inspectiefunctie

Tot 1 oktober 2012 had het college van Gedeputeerde Staten op basis van de Archiefwet 1995 een toezichthoudende taak op de zorg over de gemeentelijke archieven (AW 1995-2, artikel 33). Met de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht in 2012 is dat vervangen door een meer algemeen toezicht dat de nadruk legt op horizontale verantwoording binnen de gemeente. Het provinciaal toezicht op de archieven wordt meer op afstand geplaatst en er worden zwaardere rollen toegekend aan het toezicht van de gemeentearchivaris en de horizontale verantwoording van college aan de raad (Interprovinciaal Overleg, 2012).

De (twee-)jaarlijkse verantwoording van het college aan de raad, zoals die in de meeste gemeentelijke archiefverordeningen verplicht is gesteld, wordt daardoor veel belangrijker. In de model-archiefverordening van de Branchevereniging Archiefinstellingen in Nederland (BRAIN) is daarover opgenomen, dat het college daarvoor gebruik moet maken van de rapportages van de gemeentearchivaris (BRAIN, 2015a).

Deze rapportage speelt ook een belangrijke rol bij de nieuwe rol van het provinciaal toezicht. In Overijssel zijn daarover afspraken gemaakt tussen de provincie en de Overijsselse gemeentes. Onderdeel daarvan is dat de provincie alleen één keer in de twee jaar een inspectie houdt. Wel is er een informatieplicht. Voor die informatieverstrekking is deze rapportage ook een belangrijk instrument (Provincie Overijssel, 2014).

Een in het kader van digitalisering ook heel belangrijke verandering als gevolg van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht, heeft te maken met vervanging. Hiermee wordt bedoeld dat originele archiefstukken worden vervangen door digitale archiefstukken, met vernietiging van de originelen (AW 1995, artikel 7).

Voorheen moest het college van Gedeputeerde Staten eerst toestemming geven, voordat tot vervanging werd overgegaan (AW 1995-2, artikel 7). Nu kan een besluit hiertoe door het college van burgemeester en wethouders genomen worden zonder toestemming van het college van Gedeputeerde Staten. Het toetsen van een voorstel voor vervanging aan de eisen Archiefwet 1995 en de Wet tot behoud van Cultuurbezit ligt nu volledig bij, indien benoemd, de gemeentearchivaris. In het model Besluit Informatiebeheer voor gemeentes met een archivaris is daarover opgenomen dat hier vooraf een advies van de archivaris nodig is (BRAIN, 2015b).

8.2.4 Verzwaring en verandering van de inspectiefunctie

Dus zowel vanwege de digitalisering als vanwege de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht wordt de inspectierol van de gemeentearchivaris belangrijker en zwaarder. Vanwege die steeds belangrijker wordende rol van de gemeentearchivaris, raadt de VNG dan ook aan dat gemeentes, die nog geen gemeentearchivaris hebben, er alsnog één benoemen (Vereniging Nederlandse Gemeenten, 2012). De voorgenomen benoeming

van een gemeentearchivaris in Steenwijkerland is daarmee in lijn. Dit heeft tot gevolg dat de al bestaande adviserende taak van het gemeentearchief nu ook een wettelijke basis krijgt.

Ook veranderen de eisen die worden gesteld aan de kennis van de archivaris. Hij zal nauw moeten samenwerken met record managers en ICT-specialisten. Hij zal dan ook een goede kennis moeten hebben van hun vakgebieden.

De inspectietaak vraagt dus specialistische kennis, die ver afstaat van de kennis, benodigd voor de andere taken van een gemeentearchivaris. Voor kleinere archiefdiensten, als die van Steenwijkerland, zal die inspectietaak moeilijk te combineren zal zijn met de andere taken van het gemeentearchief. Samenwerking is hiervoor dus wenselijk.

8.2.5 Verkorting overbrengingstermijn

Digitalisering van de bedrijfsvoering heeft ook gevolgen voor de overbrenging van de archiefbescheiden. Om te garanderen dat digitale archiefbescheiden niet verloren gaan en om de transparantie van de overheid te vergroten heeft de staatssecretaris van Onderwijs Cultuur en Wetenschap in de Archiefvisie aangekondigd te willen stimuleren dat de overbrengingstermijn voor digitale archiefbescheiden verkort wordt (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011).

Digitale archiefbescheiden zouden niet meer na 20 jaar, maar kort na afronding van de zaak overgebracht kunnen worden. De stukken zouden dan ook in principe openbaar worden. De provinciale archiefinspectie van Overijssel spreekt in dit kader over een termijn van vijf jaar na afronding van (Folkertsma, 2013).

8.2.6 Een gezamenlijk e-Depot

Na overbrenging zullen digitale archiefbescheiden duurzaam bewaard moeten in een archiefbewaarplaats. Hiervoor is het concept van een digitale archiefbewaarplaats ontwikkeld: het e-Depot. Hieronder wordt verstaan "...het geheel van organisatie, beleid, processen en procedures, financieel beheer, personeel, databeheer, databeveiliging en aanwezige hard- en software, dat duurzaam beheren en raadplegen van te bewaren digitale archiefbescheiden mogelijk maakt." (Bunskoeke, Diebels, Folkertsma et.al., 2012, p.5).

In het e-Depot worden digitale bestanden dus duurzaam bewaard. Daarnaast is een e-Depot ook bedoeld om die informatie weer beschikbaar te stellen aan gebruikers, of dat nu medewerkers zijn van de gemeente of burgers.

Gemeentes moeten dus hun digitale archiefbescheiden onderbrengen in een e-Depot. Vanwege de hiervoor genoemde verkorting van de overbrengingstermijn is dat ook urgent. Weliswaar zal het e-Depot in de toekomst ook belangrijk zijn voor de cultuurhistorische functie van de gemeentelijke archieven en biedt het ook de mogelijkheid voor de opslag van geacquireerde digitale particuliere archieven. Echter vanwege de vroege

overbrengingstermijn, zal het e-Depot in de eerste jaren vooral belangrijk zijn voor de bedrijfsvoering.

Dat betekent niet dat elke gemeente een eigen e-Depotvoorziening moet hebben.

Integendeel: “Alle internationale en nationale onderzoeken en beleidslijnen wijzen unaniem in de richting van gemeenschappelijke voorzieningen. Standalone oplossingen zijn geen optie, omdat daarbij de kwaliteit, continuïteit en efficiency onvoldoende is geborgd”. (ACDD, 2010, p.7). Door de Nederlandse overheid wordt daarom nu gestreefd naar een landelijk dekkend netwerk van e-Depots (Nationaal Archief, 2012). In Overijssel hebben de provincie en het HCO in 2013 samen het initiatief genomen om te komen tot een Overijssels e-Depot, dat onder beheer zal komen van het HCO (Sleebe, 2015).

Het project is echter nog niet zo ver dat al inzicht in de kosten gegeven kan worden. In april 2015 heeft HCO aangekondigd, dat er in het voorjaar van 2015 een businesscase zou liggen voor het e-Depot, aan de hand waarvan inzicht in de kosten gegeven kon worden (Sleebe, 2015). Deze is echter nog niet verschenen.

8.2.7 Relatie tussen inspectiefunctie en het e-Depot

Zowel door de verzwaring en verandering van de inspectiefunctie als de noodzaak van een e-Depot is dus samenwerking zeer wenselijk. Ook bestaat er een nauwe relatie tussen deze twee ontwikkelingen: een goed uitgevoerde inspectiefunctie kan garanderen dat de digitale archiefbescheiden ook op tijd en op de juiste wijze in het e-Depot terechtkomen. Het is daarom verstandig om een samenwerking te zoeken, waarbij het beheer van het e-Depot en de inspectiefunctie in één hand komen. Voor Steenwijkerland betekent dat voor beide ontwikkelingen in de eerste plaats de mogelijkheden van samenwerking met het HCO onderzocht moeten worden.

Tot slot moet opgemerkt worden dat de noodzaak van het e-Depot en de verzwaring van de inspectiefunctie onvermijdelijke ontwikkelingen zijn voor het gemeentearchief, die worden veroorzaakt door de keuze voor digitalisering van de bedrijfsvoering en de veranderende wetgeving.

8.3 Ontwikkelingen in de dienstverlening

8.3.1 Digitaliseren moet

Digitalisering is een heel belangrijk element van het actief stimuleren van het gebruik van het archief (zie § 4.3.3). Digitalisering is dus niet zomaar een keuze. Als je als archiefdienst niet meegaat in het digitaliseren, wordt je geleidelijk onzichtbaar en zullen je archieven steeds minder gebruikt worden. In gezamenlijk rapport van de branchevereniging BRAIN en de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland (KVAN) wordt dit als volgt omschreven: “We werken in een tijd waarin informatie die niet online te vinden is, ervaren

wordt als niet-bestaand. De maatschappelijke waarde van archieven staat of valt daarom met hun toegankelijkheid via het world wide web. Digitaliseren moet.” (Windhorst, 2009)

Digitalisering wordt dus steeds belangrijker. Het is ook niet vrijblijvend meer. De Nederlandse overheden hebben afgesproken dat alle dienstverlening aan de burger in 2017 ook digitaal moet zijn. Burgers moeten alle aanvragen ook digitaal kunnen doen en digitale aanvragen moeten ook digitaal afgehandeld kunnen worden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2013). Ook binnen Archief 2020, het innovatieprogramma van de Nederlandse archiefsector en de Nederlandse overheden, is vergroting van de toegankelijkheid door onder meer digitalisering een belangrijke doelstelling (Archief 2020, 2013). Daarmee is verdere uitbreiding en ontwikkeling van digitalisering voor het gemeentearchief in feite niet meer een keuze, maar een opdracht.

Hieronder zal verder besproken worden welke gevolgen verdere digitalisering heeft voor de gemeente Steenwijkerland.

8.3.2 Verschuiving van de dienstverlening

De belangrijkste ontwikkeling als gevolg van de voortschrijdende digitalisering is een verschuiving van de dienstverlening van de studiezaal naar het internet. Traditioneel vond de belangrijkste dienstverlening van het gemeentearchief aan de burger plaats in de studiezaal. Burgers konden en kunnen daar aan de hand van de beschikbare toegangen op het archief inzage vragen in archiefstukken. Digitalisering heeft dat fundamenteel veranderd.

Een groot deel van de bezoekers van de studiezaal bestond traditioneel uit stamboomonderzoekers. Juist die groep is de afgelopen jaren goed bediend met digitalisering. Archiefdiensten hebben veel belangrijke bronnen voor genealogisch onderzoek, zoals de registers voor de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters, de afgelopen jaren in de één of andere vorm digitaal beschikbaar gesteld op het internet. Op de landelijke website WieWasWie waren in oktober 2015 al gegevens over ruim 110 miljoen personen beschikbaar (CBG, z.j.).

Deze ontwikkeling heeft tot gevolg dat er steeds meer burgers bereikt worden via het internet. Bij veel archieven heeft de stijging van het digitaal gebruik een forse daling van het aantal bezoekers in de studieruimte tot gevolg (Windhorst, 2009). De dienstverlening verschuift dus van de studieruimte naar het internet.

Er is nog een ontwikkeling die te maken heeft met digitalisering en die het bezoek aan de studieruimte beïnvloedt. De komst van digitale fotografie maakt het mogelijk, om tegen zeer geringe kosten, grote hoeveelheden foto's te maken. Uit eigen waarneming weet ik dat er met een zekere regelmaat bezoekers in onze studieruimte komen, die het onderzoek niet ter plaatse doen, maar alleen komen om foto's te maken. Ze vragen heel veel archiefstukken op, bestuderen die niet, maar maken alleen foto's. Zowel het vooronderzoek als het

bestuderen van de stukken gebeurt dan elders: thuis of op een kantoor. Vroeger zou deze bezoeker voor de hoeveelheid informatie, die nu in één bezoek verzameld wordt, wellicht vijf tot tien bezoeken nodig hebben. Hoewel het aantal archiefstukken dat geraadpleegd wordt hetzelfde zal zijn, of wellicht zelfs groter, beïnvloedt dit de bezoekersaantallen in de studieruimte ook negatief.

In Steenwijkerland zijn de bezoekersaantallen voor de studieruimte de afgelopen jaren nog redelijk stabiel gebleven. De sterk verbeterde toegankelijkheid en het grotere aanbod van archieven hebben de algemene tendens enigszins gecompenseerd (Steenwijkerland, 2010b en 2012c).

Een consequentie van deze algemene verschuiving van de dienstverlening is wel dat de aantallen bezoekers in de studieruimte niet meer als maatstaf genomen moeten worden voor het succes van het gemeentearchief. Cijfers over bijvoorbeeld het gebruik van het internet zeggen meer.

8.3.3 Scan-on-demand

Bij het digitaliseren van belangrijke, vooral genealogische, bronnen worden hele afgeronde onderdelen van archieven gedigitaliseerd. Bijvoorbeeld het gehele bevolkingsregister van een gemeente of alle openbare registers van de burgerlijke stand van een gemeente.

Er is ook een andere vorm van digitalisering ontwikkeld: het concept van de archiefbank. De burger kan dan via het internet de toegangen op de archieven doorzoeken op stukken die hij of zij digitaal wil inzien. Deze kunnen dan vanuit de toegang digitaal ter inzage gevraagd worden. De stukken worden dan gescand en zijn na een afgesproken periode voor de desbetreffende bezoeker in te zien. Dat kan tegen een geringe vergoeding zoals bij het Stadsarchief Amsterdam (Stadsarchief Amsterdam, 2014) of gratis zoals in Den Haag (Haags Gemeentearchief, 2015). In Steenwijkerland wordt hier nog niet echt mee gewerkt. Maar als Steenwijkerland de eerdergenoemde afspraak tussen de Nederlandse overheden over dienstverlening in 2017 ook serieus neemt voor haar historische archieven, dan zal Steenwijkerland ook scan-on-demand moeten gaan leveren.

8.3.4 Goede zichtbaarheid op het internet

Gedigitaliseerde archieven en collecties worden beschikbaar gesteld op het internet. Wil de inzet op digitalisering effectief zijn, dan is een goede zichtbaarheid en vindbaarheid op het internet een randvoorwaarde. Dat betekent in de eerste plaats aantrekkelijke, goed vindbare en goed bijgehouden webpagina's. Maar in toenemende mate zijn ook social media belangrijk geworden voor een goede zichtbaarheid op het internet.

8.3.5 Personele capaciteit en vrijwilligers

Het grootste en belangrijkste digitaliseringsproject van Steenwijkerland tot nu toe, Digitalisering van het Bevolkingsregister, is geheel gefinancierd uit een speciaal daarvoor

bestemd incidenteel projectbudget. Daaruit werd ook tijdelijk extra formatie bekostigd, benodigd voor dit project (Steenwijkerland, 2013).

Voor nieuwe digitaliseringsprojecten is echter ook personele capaciteit noodzakelijk voor het maken van projectplannen, aanbestedingstrajecten van scanprojecten en kwaliteitscontrole van de scanwerkzaamheden. Hiervoor is binnen de huidige formatie geen ruimte. Ook is er niet echt formatieruimte voor webredactie en social media. Binnen het reguliere budget voor het gemeentearchief is wel enige ruimte voor het daadwerkelijke digitaliseren: het scannen.

Ook zal er blijvende inzet noodzakelijk zijn van vrijwilligers. Digitalisering bestaat niet alleen uit scannen. Vaak zullen archieven of collecties ook beschreven (zoals bij foto's) of nader toegankelijk gemaakt (zoals bij de bevolkingsregisters) moeten worden. Zonder de inzet van vrijwilligers worden veel digitaliseringsprojecten onbetaalbaar. De inzet van vrijwilligers vraagt echter wel capaciteit voor de werkvoorbereiding, controle en begeleiding.

8.3.6 Archiefbeheersysteem

Bij de steeds verder gaande digitalisering van de collectie en de daarbij behorende digitale dienstverlening wordt het applicatiebeheer van het archiefbeheersysteem MAIS steeds belangrijker. Bij een kleine bezetting van twee vaste formatieplaatsen is de continuïteit van deze specialistische taak echter kwetsbaar en daarom niet goed geborgd. Samenwerking is daarom ook hier wenselijk. Ook hier lijkt het HCO de meest aangewezen partner. Zij gebruiken hetzelfde archiefbeheersysteem en zijn groot genoeg voor specialisatie.

Daarbij komt dat er bij digitalisering van historische archieven grote hoeveelheden digitale documenten worden gecreëerd, die ook duurzaam bewaard moet blijven. Omdat deze digitale documenten over het algemeen slechts digitale kopieën zijn, is er weliswaar geen wettelijke verplichting om deze documenten in het e-Depot op te slaan, maar om bedrijfsmatige redenen is het wel gewenst.

Als samenwerking wordt gezocht met het HCO voor de inspectietaak en het e-Depot, is het daarom verstandig om daarbij ook te betrekken het beheer over het archiefbeheersysteem en de daarmee beheerde digitale informatie. De archiefmedewerkers van Steenwijkerland zouden dan niet meer alleen belast zijn met het beheer, maar het HCO zou als achtervang kunnen dienen.

8.4 Conclusies

- De keuze voor digitaal werken in de bedrijfsvoering en de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht hebben voor Steenwijkerland tot gevolg dat de inspectietaak van het gemeentearchief zwaarder en complexer wordt.

-
- De keuze voor digitaal werken in de bedrijfsvoering maken op korte termijn een digitale archiefbewaarplaats (een e-Depot) noodzakelijk. Een e-Depot is een dusdanig complex concept, dat het moeilijk te realiseren en te beheren is voor een klein gemeentearchief als Steenwijkerland.
 - Gezien de complexiteit en vanwege de daarvoor benodigde specialistische kennis van zowel de inspectietaak als het van het e-Depot, is samenwerking noodzakelijk. Het is bovendien verstandig om het e-Depot te combineren met de inspectietaak.
 - Het HCO is de meest aangewezen partner voor deze samenwerking. Zij hebben al het voortouw genomen voor een Overijssels e-Depot. Het project is echter nog niet zo ver dat er al inzicht in de kosten voor een e-Depot gegeven kan worden.
 - Als het gemeentearchief Steenwijkerland niet meegaat in het verder digitaliseren van de dienstverlening, wordt het geleidelijk onzichtbaar. Dat zal tot gevolg hebben dat de archieven steeds minder gebruikt worden.
 - Digitalisering van de dienstverlening heeft als belangrijke consequentie, dat er een verschuiving in de dienstverlening van de studieruimte naar het internet plaats heeft gevonden en nog steeds plaatsvindt. Bezoekersaantallen voor de studieruimte zijn daarom geen goede maatstaf meer voor succes.
 - Voor een succesvolle inzet op digitalisering is een goede zichtbaarheid op het internet via aantrekkelijke, goed vindbare en goed onderhouden webpagina's en via social media als facebook en twitter van groot belang.
 - Verdergaande digitalisering biedt belangrijke kansen om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief aanzienlijk verder te vergroten, maar vraagt extra investeringen in personeel en een blijvende inzet van vrijwilligers.

9 Wensen, ambities, randvoorwaarden en kansen

9.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken tekent zich een duidelijke richting af voor de keuzes ten opzichte van de toekomst van het gemeentearchief. De keuzes uit het raadsbesluit van 2008 zijn succesvol geïmplementeerd. Inhoudelijk is er alle reden om de lijn van acquisitie van particuliere archieven en stimulering van het gebruik van het gemeentearchief door verdere digitalisering, promotie en presentatie voort te zetten. Dit is bovendien geheel in lijn met het rijksbeleid ten aanzien van de archiefsector en in lijn met keuzes van de meerderheid van gemeentes van vergelijkbare omvang.

Verder tekent zich de noodzaak af van een verregaande samenwerking met het HCO ten aanzien van het e-Depot en de inspectietaak.

In het voorgaande is het perspectief van het gemeentebestuur zelf nog weinig aan bod gekomen. Daarom wordt in dit hoofdstuk de toekomst van het gemeentearchief vanuit dat perspectief bekeken. Daarnaast komen de kansen voor het gemeentearchief in dit hoofdstuk ook aan de orde.

De deelvraag die in dit hoofdstuk aan de orde komt is deelvraag 5: *Welke wensen en ambities heeft de gemeente Steenwijkerland en welke randvoorwaarden stelt zij ten aanzien van haar gemeentearchief en welke kansen zijn er voor het gemeentearchief?*

In de volgende komen de wensen, ambities en randvoorwaarden aan de orde. Vervolgens wordt ingegaan op de kansen. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

9.2 Wensen, ambities en randvoorwaarden

9.2.1 Wensen en ambities

De visie en ambities van burgermeester en wethouders van Steenwijkerland zijn geformuleerd in het collegeakkoord uit 2014 (Steenwijkerland, 2014d). Daarom is gekeken of er in het collegeakkoord aanknopingspunten te vinden zijn voor het gemeentearchief.

In het collegeakkoord worden geen expliciete uitspraken gedaan over het gemeentearchief. Wel worden op verscheidene plaatsen algemenere uitspraken gedaan, die te vertalen zijn naar uitspraken over het gemeentearchief.

Betrokken inwoners

Eén van de sterke punten, die het gemeentebestuur ziet is en die het verder wil stimuleren is betrokken inwoners (en ondernemers). Daarin speelt het gemeentearchief ook een rol. Het gemeentearchief is er voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van heel Steenwijkerland. Actief inzetten op het gebruik van het gemeentearchief maakt deze inwoners bewuster van de rijke geschiedenis van deze gemeente en vergroot zo de binding met en de betrokkenheid van de inwoners van de gemeente. Het draagt zo bij aan de samenhang binnen de gemeente en versterkt de eigen identiteit van de gemeente.

Midden in de samenleving

Het college geeft aan dat het wil dat de gemeente een organisatie is, die *midden in de samenleving* staat met een goede dienstverlening aan de inwoners. Een *goede bereikbaarheid* wordt daarbij van belang gevonden, waarbij ook *een actuele website en social media* worden genoemd. Vanzelfsprekend wordt in deze tijd daarbij verdere *digitalisering* benadrukt, maar dan wel met de nuance *persoonlijk waar nodig, digitaal waar mogelijk*.

Als gekeken wordt naar deze ambities, blijken die naadloos aan te sluiten bij de huidige situatie van en keuzes voor het gemeentearchief van Steenwijkerland.

Doordat het gemeentearchief niet uit huis is geplaatst bij een andere gemeente of zelfstandige archiefdienst, kan het de rol een organisatieonderdeel dat *midden in de samenleving* staat goed vervullen. De medewerkers zijn gespecialiseerd in de lokale archieven en geschiedenis van Steenwijkerland. Zij kennen de gemeente goed en staan daarom dicht bij de inwoners (en de ambtelijke organisatie).

Voor de dienstverlening van het gemeentearchief is dit ook heel belangrijk. Door hun gespecialiseerde kennis van de eigen collectie en de lokale geschiedenis kunnen ze ook optimaal invulling geven aan het aspect *Persoonlijk waar nodig*. Beter dan medewerkers van een externe archiefdienst zouden kunnen.

Niet alle dienstverlening van het gemeentearchief is of kan namelijk al volledig digitaal zijn. Een voorziening voor het fysiek raadplegen blijft hoe dan ook een wettelijke verplichting. Voor onderzoek in de niet-digitale archieven, voor het helpen van burgers met complexe onderzoeksvragen en voor burgers die net hun eerste schreden zetten met genealogie of historisch onderzoek blijft het persoonlijk contact in de studieruimte belangrijk. In deze situaties in een goede kennis van de eigen collectie en de lokale geschiedenis eveneens belangrijk.

Een goede fysieke *bereikbaarheid* van het gemeentearchief is nu gegarandeerd door de situering op het gemeentehuis en de openstelling zonder afspraak op dinsdag, woensdag en

donderdag. De huidige fysieke bereikbaarheid voor de inwoners is daarom nu vanzelfsprekend beter dan wanneer het gemeentearchief buiten de gemeentegrenzen geplaatst zou worden.

Een goede digitale *bereikbaarheid*, met aandacht voor een actuele website en social media, sluit naadloos aan op de in het vorige hoofdstuk geformuleerde noodzaak voor verdere digitalisering en een goede zichtbaarheid op het internet door middel van een actuele website en de inzet van social media.

Vrijwilligerswerk

Het college streeft ernaar dat meer vrijwilligers actief worden. Het gemeentearchief draagt daaraan bij door de inzet van 14 vrijwilligers. Zij krijgen zo de mogelijkheid om een zinvolle bijdrage te leveren aan de maatschappij en aan de digitaliseringsdoelstellingen van de gemeente.

Cultuureducatie

Het college hecht ten aanzien van kinderen ook belang aan cultuureducatie en de verankering daarvan in de Steenwijkerlandse samenleving. Op dit moment vormt cultuureducatie nog geen structureel onderdeel van het takenpakket van het gemeentearchief, maar binnen de archiefsector wordt dit wel gezien als één van de manieren om het gebruik te stimuleren (zie § 4.3.3). Hier ligt dus een kans voor het gemeentearchief. In de volgende paragraaf zal hier verder op in worden gegaan.

Noodzaak investeringen

Concluderend kan gesteld worden dat de huidige invulling van de keuzevrijheid voor en de huidige positionering van het gemeentearchief, naadloos aansluiten bij de ambities van het college. Ook de inzet van vrijwilligers sluit hier goed bij aan. Verder gaan met de huidige keuzes vraagt echter ook verdere investeringen (zie § 8.3.5). Dat geldt ook voor cultuureducatie, dat het college ook belangrijk vindt.

9.2.2 Randvoorwaarden

Vanuit het gemeentebestuur zijn geen specifieke randvoorwaarden gesteld aan het gemeentearchief. Wel heeft het gemeentebestuur duidelijk gemaakt dat de komende jaren in het algemeen wel verder bezuinigd moet worden (Steenwijkerland, 2014c).

9.3 Kansen

9.3.1 Verdere digitalisering

In de vorige paragraaf is ingegaan op de wensen en ambities van de gemeente ten aanzien van haar gemeentearchief. In deze paragraaf wordt ingegaan op de kansen. In het vorige hoofdstuk is al geconstateerd dat verdergaande digitalisering een belangrijke kans biedt om

het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief te vergroten. Maar verdergaande digitalisering vraagt wel de bereidheid om te investeren in ontwikkeling van o.a. scan-on-demand, digitaliseringsplannen, een goede zichtbaarheid op het internet en de inzet en begeleiding van vrijwilligers.

9.3.2 Cultuureducatie

In hoofdstuk 4 is geconstateerd dat één van de andere elementen van het stimuleren van het gebruik bestaat uit het zoeken van de aansluiting met cultuureducatie. Inzet van het gemeentearchief voor educatieve doeleinden geeft het lokale onderwijs de mogelijkheid om scholieren op een unieke en heel aanschouwelijke manier kennis te laten maken met de eigen geschiedenis.

Eerder in dit hoofdstuk is ook geconstateerd dat het college de inzet op cultuureducatie erg belangrijk vindt (Steenwijkerland, 2014d). Educatie maakt echter formeel nog geen deel uit van het takenpakket van het gemeentearchief. Het maakte geen deel uit van de raadsopdracht uit 2008 (Steenwijkerland, 2008).

In 2015 is er een proef genomen met educatie. Na opname van een erfgoedles over het gemeentearchief in het cultuurmenu van de gemeente (Platform Cultuureducatie Steenwijkerland, z.j.) zijn succesvolle erfgoedlessen gegeven aan in totaal 350 scholieren van 14 basisscholen.

Deze proef laat zien, dat voor deze educatieve activiteiten grote belangstelling is in Steenwijkerland. Ook hier ligt een duidelijke kans voor de gemeente om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief te vergroten. Daar zit wel een consequentie aan: er zal extra capaciteit beschikbaar moeten komen voor deze nieuwe taak.

9.3.3 Terughalen archieven HCO

In hoofdstuk 4 is aangegeven, dat het aanstellen van een gemeentearchivaris de mogelijkheid biedt om een aantal belangrijke, veel geraadpleegde, archieven uit de gemeente vanuit het HCO terug te halen naar Steenwijkerland. Hier ligt ook een belangrijke kans om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief te vergroten, de duidelijkheid naar de burger toe te vergroten en de dienstverlening te verbeteren.

Een verdeeld archief

Het HCO beheert primair archieven uit Zwolle en archieven van organisaties met een bovenlokale werking. Er bevinden zich echter ook een aantal puur lokale archieven uit Steenwijkerland in het HCO. Dit is een bron van verwarring voor de burger, die historisch of genealogisch onderzoek wil doen. Voor hem of haar zal het vaak onduidelijk zijn waarom het ene archief in Steenwijkerland ligt en het andere in Zwolle. Deze onduidelijkheid zal het gebruik van de archieven niet ten goede komen.

De belangrijkste categorieën Steenwijkerlandse archieven, die zich bij het HCO bevinden, zijn de doop-, trouw- en begraafboeken (DTB's) van de kerken van voor de invoering van de burgerlijke stand, de oud-rechterlijke archieven van voor 1811 en de notariële archieven. Deze archieven vormen belangrijke en veel geraadpleegde bronnen voor historisch en genealogisch onderzoek (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005). Op grond van wet- en regelgeving zijn deze archieven bij het toenmalige rijksarchief in Overijssel terechtgekomen, één van de voorgangers van het HCO (Bos-Rops, Bruggeman & Ketelaar, 2005).

Onduidelijker is de status van de archieven van rechtsvoorgangers van de gemeente Steenwijkerland van voor 1811. De meeste hiervan zijn onderdeel van de collectie van het gemeentearchief Steenwijkerland. Een andere deel is in het verleden echter terecht gekomen bij het HCO. Zo bevinden de kerspelarchieven van Giethoorn, Steenwijkerwold en Wanneperveen zich bij het HCO (HCO, z.j.), maar die van onder meer Kuinre, Blankenham, Oldemarkt, Paasloo, IJsselham in het gemeentearchief Steenwijkerland (Steenwijkerland, z.j.).

Ook wat betreft particuliere archieven is er geen duidelijke lijn. De voorgangers van Steenwijkerland, met uitzondering van de gemeente Steenwijk, verwierven geen particuliere archieven. Een aantal belangrijke particuliere archieven heeft daarom in het verleden de weg gevonden naar het HCO. Zo heeft het HCO 12 archieven van kerken uit Steenwijkerland in haar collectie (HCO, z.j.) en het gemeentearchief Steenwijkerland 8 (Steenwijkerland, z.j.).

Mogelijkheid tot hereniging van de archieven

Voor de duidelijkheid naar de gebruiker toe zou het winst zijn als deze twee collecties één geheel werden.

Op grond van de Archiefwet 1995 (art. 46) kan een gemeente onder meer de oud-rechterlijke archieven, de doop-, trouw- en begraafboeken, de weeskamerarchieven terugvragen, mits de gemeente een formeel benoemde gemeentearchivaris en een goedgekeurde archiefbewaarplaats heeft. Ook kan een gemeente onder dezelfde voorwaarden de notariële archieven, de bijlagen van de burgerlijke stand en de archieven van de kamers van koophandel in bezit krijgen (1995 art. 46, sub 3). Als hiertoe wordt overgegaan, is het voor de volledigheid ook wenselijk om het HCO medewerking te vragen om de particuliere archieven uit Steenwijkerland in zijn collectie, onder te brengen bij Steenwijkerland.

Op basis van gegevens uit de zoekingen op de website van het HCO kon een inschatting gemaakt worden van de hoeveelheid archieven. In totaal gaat om ca. 350 m1, waarvan 115 m1 particuliere archieven (HCO, z.j.).

Het opnemen van deze archieven is geen verplichting, maar een keuze. Wat er mee gewonnen wordt is duidelijkheid voor de gebruikers. Alle relevante collecties uit Steenwijkerland zijn dan op één adres te raadplegen. Een verwacht effect is een stijging van het aantal bezoekers in de studieruimte, en indien er gedigitaliseerd gaat worden een stijging van het aantal internetbezoekers. Ook hier ligt dus een kans om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief te vergroten.

Onvoldoende ruimte

Er is zijn echter ook maren. Aan het overbrengen van het archief zullen eenmalige kosten verbonden zijn. Ook is er ruimte in de archiefbewaarplaats nodig. Die is echter beperkt. Er is dus voldoende ruimte tot 2020. Dat geldt echter niet als de archieven van het HCO worden overgenomen. Na overname zal de archiefbewaarplaats voor 2020 geheel vol zijn.

Als de archieven overgenomen worden, moet er extra ruimte gevonden worden. Uit overleg met de medewerker gebouwenbeheer, bleek dat er bij het gemeentehuis wel ruimte is voor een extra archiefdepot. De kosten bedragen volgens hem ca. € 270.000,- (Ruijsch, 2015).

9.3.4 Een positief imago voor de gemeente

Actief inzetten op het gebruik van het gemeentearchief draagt ook bij aan een positief imago van de gemeente, zowel voor de eigen inwoners, potentiële nieuwe inwoners en toeristen. Het laat zien dat Steenwijkerland niet alleen qua natuur interessant is, maar zeker ook cultuurhistorisch. Het zendt bovendien de boodschap uit van een gemeente, die geeft om haar erfgoed en zich actief inzet om dat te beschermen en uit te dragen.

9.4 Conclusies

- De huidige positionering van het gemeentearchief, de keuze voor digitalisering en voor een actief gemeentearchief sluiten naadloos aansluiten bij de ambities van het college, zoals die verwoord staan in het collegeakkoord.
- Ook de inzet van vrijwilligers door het gemeentearchief sluit goed bij aan bij de ambities van het college. Het draagt bij aan de wens van het college om meer vrijwilligers actief te hebben.
- Om de huidige lijn voort te zetten zijn verdere investeringen noodzakelijk. Daar staat echter tegenover dat het college ook duidelijk heeft gemaakt dat er verdere bezuinigingen noodzakelijk zijn.
- Voor het gemeentearchief liggen er kansen om het gebruik en de relevantie te vergroten door verdere digitalisering en door in te zetten op cultuureducatie.

- De keuze voor een gemeentearchivaris maakt het mogelijk om een aantal puur lokale en veel geraadpleegde archieven uit het HCO terug te halen naar Steenwijkerland. Ook hier ligt een kans om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief aanzienlijk te vergroten, evenals duidelijkheid voor de gebruikers
- Het terughalen van deze archieven van het HCO kan alleen gerealiseerd worden als er nieuwbouw van een archiefdepot plaatsvindt. Zonder het terughalen van de archieven van het HCO is er nog wel voldoende ruimte tot 2020. Ook dit vraagt extra investeringen.

10 Samenwerking en organisatorische positionering

10.1 Inleiding

In hoofdstuk 8 is onder meer gebleken dat het wenselijk is dat Steenwijkerland de samenwerking zoekt voor het inrichten van een e-Depot en de uitvoering van de inspectietaken. Ook is daar gebleken dat het HCO hiervoor de meest logische partner is. Eveneens bleek daar dat zinvol is om te onderzoeken of het beheer over het archiefbeheersysteem MAIS en de daarmee beheerde digitale informatie ook meegenomen kon worden in de samenwerking. Daarnaast werkt de gemeente ook al samen met het HCO voor de digitalisering van de burgerlijke stand en het beheer van de audiovisuele archieven.

In dit hoofdstuk wordt deze samenwerking behandeld. Aan de orde is deelvraag 6: *Welke vormen van samenwerking zijn er mogelijk of noodzakelijk voor het gemeentearchief Steenwijkerland?* De beantwoording van deze vraag beslaat de eerste twee paragrafen

Omdat zal blijken dat het onderbrengen bij een andere archiefdienst geen optie is, komt ook de organisatorische positie binnen de gemeente kort aan de orde in de derde paragraaf. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

10.2 Vorm van de samenwerking

In de hoofdstukken 6 en 7 is gebleken dat het eerder regel is dan uitzondering dat gemeentes verregaand samenwerken voor het beheer van hun historische archieven. De meest gekozen vormen van samenwerking bij gemeentes van vergelijkbare omvang bleken het onderbrengen van hun historische archieven bij een zelfstandige archiefdienst of grotere buurgemeente te zijn.

Het uitbreiden van de samenwerking met het HCO door het onderbrengen van het gehele historisch archief bij het HCO lijkt daarom een voor de hand liggende optie. Deze optie is besproken met de directeur van het HCO. Hij heeft echter aangegeven geen ruimte te hebben voor een omvangrijk gemeentearchief als het gemeentearchief van Steenwijkerland. Hij staat echter wel voor open voor andere vormen van verdergaande samenwerking (De Vries, 2014).

In principe zijn ook de buurgemeentes kandidaten voor een verregaande samenwerking. Echter die bieden geen oplossing voor de belangrijkste uitdaging: het e-Depot. Voordat naar

andere mogelijke partners gekeken wordt, is het daarom verstandig eerst de mogelijkheid van samenwerking met het HCO te onderzoeken.

Een verregaande samenwerking met het HCO is dus voor de hand liggend. In die samenwerking worden de taken rond inspectie, het beheer van de technische infrastructuur (e-depot en het archiefbeheersysteem) en het beheer van audiovisuele archiefbestanden ondergebracht bij het HCO.

De meest voor de hand liggende vorm voor deze samenwerking is een dienstverleningsovereenkomst tussen de beide partijen voor de genoemde taken.

10.3 Voordelen model

Dit model van een verregaande samenwerking biedt inhoudelijk ook belangrijke voordelen ten opzichte van het volledig opgaan van het gemeentearchief in het HCO en de daarbij behorende verplaatsing naar Zwolle. Op deze manier worden beide partijen, de gemeente Steenwijkerland en het HCO, maximaal in hun kracht gezet.

Het HCO heeft voldoende personele capaciteit om te kunnen specialiseren en is groot genoeg voor specialistische technische voorzieningen. Specialistische taken als de archiefinspectie, het beheer van het e-Depot en het archiefbeheersysteem en het beheer over de audiovisuele archieven zijn daarom het beste op hun plaats bij het HCO.

Als de andere taken in Steenwijkerland blijven speelt dat juist in op de kracht van het gemeentearchief. Zoals in het vorige hoofdstuk is geconstateerd, sluit de positionering in Steenwijkerland het beste aan bij het collegeakkoord en garandeert ook de beste directe dienstverlening aan de burger, bestuur en de ambtelijke organisatie.

10.4 Organisatorische positionering binnen de gemeente

Deel van de hoofdvraag was ook hoe het gemeentearchief organisatorisch gepositioneerd moest worden. Als onderbrengen bij een externe archiefdienst voorlopig geen optie is, moet ook de vraag beantwoord worden waar het gemeentearchief dan intern gepositioneerd moet worden.

Enkele jaren geleden was het gemeentearchief nog verdeeld over twee afdelingen, MO en Ondersteuning (Steenwijkerland, 2013). De organisatorische positionering binnen de gemeente stond toen ter discussie. Het was nog niet uitgekristalliseerd op welke afdeling het gemeentearchief het beste gepositioneerd kon worden, of dat het wellicht ook uitgeplaatst kon worden bij het HCO.

Ondertussen is het gemeentearchief volledig ondergebracht bij de afdeling MO. Deze positionering binnen de gemeente staat niet meer ter discussie.

10.5 Conclusies

- Vanwege de wenselijkheid voor samenwerking rond de inspectietaak, het e-Depot en het archiefbeheersysteem is het wenselijk gebleken om de mogelijkheid van een verdergaande samenwerking met het HCO te onderzoeken.
- Het geheel onderbrengen van het archief bij het HCO is geen optie gebleken. Daarom lijkt een dienstverleningsovereenkomst voor een aantal specifieke diensten de meest aangewezen vorm voor deze samenwerking.
- De organisatorische positionering van het gemeentearchief binnen de gemeente bij de afdeling MO is geen punt van discussie meer.

11 Scenario's voor de toekomst

11.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken zijn alle deelvragen beantwoord. Daarom is dit hoofdstuk de plaats om de centrale vraag voor dit onderzoek te beantwoorden: *“Hoe moet het gemeentearchief Steenwijkerland er in 2020 uitzien (taken, formatie, mate van samenwerking met andere instellingen, organisatorische positionering), en wat is er voor nodig om daar te komen?”*

Uit de vorige hoofdstukken is een duidelijke lijn naar voren gekomen voor de toekomst van het gemeentearchief. Dit is vertaald in een toekomstscenario voor het gemeentearchief. Dit scenario vraagt echter aanzienlijke investeringen, in een tijd waarin verdere bezuinigingen door de gemeente noodzakelijk zijn. Daarom zijn er ook twee andere scenario's uitgewerkt, die minder investeringen vragen.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Voordat de scenario's worden uitgewerkt, wordt eerst ingegaan op het noodzakelijke onderscheid binnen de scenario's tussen de cultuurhistorische taken en de bedrijfsvoeringstaken.

Daarna volgen de scenario's, met een toelichting en (voor zover mogelijk) onderbouwing van de consequenties. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden de belangrijkste conclusies weergegeven.

11.2 Onderscheid tussen inhoudelijke taken en de samenwerking

In de vorige hoofdstukken is de wenselijkheid gebleken van een nauwe samenwerking met het HCO voor de inspectietaken, het e-Depot, het beheer over het archiefbeheersysteem en de daarmee beheerde digitale informatie. De keuzes tussen de scenario's zal zich echter alleen concentreren op de cultuurhistorische taken van het gemeentearchief. Alleen deze zullen verschillen. Bij elk scenario wordt hetzelfde, nog niet uitgewerkte, onderzoek naar samenwerking met het HCO genoemd. De kosten voor deze samenwerking zijn bovendien pro memorie gehouden. Dat heeft een aantal redenen.

Ten eerste is het e-Depot als concept nog niet zover uitgewerkt, dat er al kosten genoemd kunnen worden. Ten tweede is in hoofdstuk 8 al geconstateerd dat het wenselijk is om de inspectiefunctie aan het e-Depot te koppelen en dat voor beide een belangrijke rol voor het HCO lijkt weggelegd. Die twee taken behoren dus in samenhang te worden bekeken, maar kunnen nu nog niet volledig uitgewerkt worden.

Ten derde zijn de noodzaak van het e-depot en de verzwaring van de inspectiefunctie onvermijdelijke ontwikkelingen voor het gemeentearchief, die worden veroorzaakt door de keuze voor digitalisering van de bedrijfsvoering en de veranderende wetgeving. Zij hebben geen relatie met de cultuurhistorische beleidskeuzes en moeten daar daarom los van gezien worden.

Ten slotte zijn het onderzoeken van de mogelijkheden van het beheer over archiefbeheersysteem en de daarmee beheerde digitale informatie ook geen inhoudelijke keuzes. Het gaat hier vooral om de vraag hoe het beheer van informatie zo duurzaam en efficiënt mogelijk geregeld kan worden. Een vraag, die los van elke inhoudelijke keuze, hoe dan ook beantwoord moet worden.

11.3 De scenario's

In totaal zijn drie scenario's uitgewerkt, waaruit het gemeentebestuur kan kiezen. Zij zijn hieronder weergegeven. In bijlage 3 zijn deze scenario's in schema gezet.

Uit hoofdstuk 10 is gebleken dat de huidige positionering bij de afdeling MO niet meer ter discussie staat. Voor alle scenario's geldt daarom dat het gemeentearchief onderdeel van de afdeling MO blijft.

11.3.1 Scenario 1

In dit scenario worden de conclusies uit de voorgaande hoofdstukken vertaald naar een concreet scenario voor de toekomst. Dit betekent dat naast de wettelijke taken, de keuzes van het raadsbesluit uit 2008 en de benoeming van een gemeentearchivaris ook wordt ingezet op cultuureducatie en het terughalen naar Steenwijkerland van een aantal belangrijke archieven. Ten aanzien van de inspectietaak, het e-Depot, het beheer over archiefbeheersysteem en de daarmee beheerde digitale informatie wordt een nadere samenwerking met het HCO onderzocht.

Hoewel dit scenario voor Steenwijkerland ambitieus lijkt, is het belangrijk om te realiseren dat Steenwijkerland zich met dit scenario, wat ambities betreft, niet in de top van de Nederlandse archiefsector positioneert. Met dit scenario voltooit de gemeente Steenwijkerland de verschuiving die het de afgelopen 10 jaar binnen de Nederlandse archiefsector heeft gemaakt: van de achterhoede naar een bescheiden plaats in de middenmoot. In de praktijk betekent dit scenario, dat Steenwijkerland voor het eerst een volwaardig gemeentearchief krijgt.

Toelichting op de personele consequenties

Uit de vorige hoofdstukken is gebleken, dat de huidige vaste formatie niet voldoende is om invulling te geven aan de keuzes voor dit scenario. Voor de berekening van deze gevolgen,

wordt uitgegaan van de huidige vaste formatie van 2 FTE als basis. Daarbij komt 0,8 FTE.

Dat is als volgt opgebouwd:

• Nieuwe taak cultuureducatie	0,2 FTE
• Afwerking van de verwerving van particuliere archieven	0,2 FTE
• Webredactie en social media	0,1 FTE
• Voorbereiding, controle en begeleiding digitaliseringprojecten	0,3 FTE
	----- +
Totaal:	0,8 FTE.

Voorgesteld wordt daarom om het contract van de huidige trainee van het gemeentearchief om te zetten naar een vaste aanstelling. De kosten hiervan bedragen volgens de afdelingscontroller van MO vanaf 1 januari 2017 € 40.000,- per jaar (Schuitemaker, 2015). Voor de kosten in 2016 kan binnen bestaande middelen dekking gevonden worden.

Consequenties: extra depotruimte

Voor dit scenario is het nodig dat er extra depotruimte blijkt. De kosten voor de bouw van een nieuw depot, inclusief klimaatinstallatie en stellingen, bedragen ca. € 270.000,-. De afschrijvingstermijn hiervoor is 40 jaar, met een rente van 3,25 %. De extra structurele lasten komen dan neer op € 6750,-, met een jaarlijkse aflopende rente, te beginnen bij € 8775,-.

Overige consequenties

- Voor de benoeming van een gemeentearchivaris is het nodig dat de Archiefverordening van de gemeente wordt aangepast en dat er een Verordening op het Toezicht komt. Beide zijn bevoegdheden van de Gemeenteraad. Ook het Besluit Informatiebeheer van de gemeente dient aangepast te worden. Dat is een bevoegdheid van het college van burgemeester en wethouders. De brancheorganisatie BRAIN heeft hier standaardmodellen voor (BRAIN, 2015a, 2015b).
- Voor het terughalen van de archieven zullen er incidentele kosten gemaakt moeten worden voor een gespecialiseerde erfgoedverhuizing en het overbrengen van gegevens van het HCO naar de databases van Steenwijkerland. De kosten hiervoor worden geschat op € 10.000,-.

11.3.2 Scenario 2

In Scenario 1 worden aanzienlijke extra investeringen gevraagd van de gemeente. Dit is in een tijd van bezuinigingen moeilijk realiseerbaar. Daarom wordt in dit scenario datgene wat het minst essentieel is weggelaten: het terughalen van archieven van het HCO. Verder is dit scenario gelijk aan het vorige. Zo wordt weliswaar een belangrijke kans gemist om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief aanzienlijk te vergroten, maar deze archieven zijn echter bij het HCO goed onderdak, kennen een deskundig beheer en zijn goed toegankelijk voor de burger.

Met deze optie wordt ten opzichte van scenario 1 éénmalig een bedrag bespaard van € 10.000,- en structureel een bedrag van jaarlijks € 6750,-, met een jaarlijkse aflopende rente, te beginnen bij € 8775,-.

Consequenties

Er zitten wel nadelen aan deze optie:

- Het blijft verwarrend voor de burger waar deze informatie vandaan moeten halen. Deze zal zelfs voor vergelijkbare archieven dan weer in Steenwijkerland en dan weer in Zwolle moeten zijn.
- Er wordt ook een kans gemist om het gebruik en de relevantie van het gemeentearchief te vergroten. Doop-, trouw- en begraafboeken en het oud-rechterlijk archief zijn belangrijke bronnen, die veel geraadpleegd worden.
- Bij de huidige aanwas zal de huidige archiefruimte zal er tot 2020 waarschijnlijk geen ruimtegebrek in het depot zijn. De ruimte zal wel steeds knapper worden. Waarschijnlijk zal er kort na 2020 wel een ruimteprobleem ontstaan.

11.3.3 Scenario 3

In dit scenario komen er voor de inhoudelijke keuzes geen extra middelen beschikbaar. Met de beschikbare middelen moeten er daarom prioriteiten gesteld worden. Naast de wettelijke taken zullen er maar beperkt extra taken kunnen worden uitgevoerd. De keuze voor een gemeentearchivaris hoeft hierbij niet ter discussie worden gesteld, omdat daar verder geen personele of financiële consequenties aan vast zitten. De benoeming van een gemeentearchivaris maakt daarom onderdeel uit van dit scenario.

Als gestopt wordt met de vangnetfunctie voor particuliere archieven, zal dat op termijn leiden tot het verloren gaan van waardevol erfgoed. Daarom wordt in dit scenario de keuze voor de verwerving van particuliere archieven en collecties gehandhaafd.

Daarnaast wordt in dit scenario alleen nog ingezet op de meest effectieve manier van het stimuleren van het gebruik: digitalisering. En dan alleen nog maar heel beperkt: voor zover de beperkte formatie het toelaat. Voor andere aspecten van het stimuleren van het gebruik van het gemeentearchief als cultuureducatie, archievendagen en promotie zal geen tijd meer beschikbaar zijn.

Consequenties

Buiten de nadelen die voor het vorige scenario golden, kent dit scenario nog een aantal extra nadelen:

- De ontwikkelingen in de digitalisering gaan heel snel. Door daar maar heel beperkt op in te zetten, zal de aansluiting met de rest van de archiefsector steeds meer gemist worden.
- Zoals in hoofdstuk al is geconstateerd, leven we "... in een tijd waarin informatie die niet online te vinden is, ervaren wordt als niet-bestaand." Het grootste deel van het archief van Steenwijkerland zal daarom voor de burger onzichtbaar blijven. Die onzichtbaarheid zal worden versterkt doordat er ook geen aandacht meer is voor promotie en presentatie.
- De aansluiting met het collegeprogramma wordt gemist. Daarin is digitale dienstverlening een speerpunt en wordt het belang van cultuureducatie onderstreept.
- Inwoners wordt de mogelijkheid ontnomen om de grootste schatten uit het gemeentearchief ook eens in het echt te zien op een archievendag of tentoonstelling.
- De waarde, die het gemeentearchief kan hebben voor het versterken van de betrokkenheid van inwoners met de gemeente, wordt maar heel beperkt benut.

11.4 Conclusies

- Het gemeentebestuur moet kiezen uit drie scenario's voor de toekomst van het gemeentearchief. Onderdeel van alle drie scenario's is een onderzoek naar een uitbreiding van de samenwerking met het HCO voor het e-Depot, de inspectietaak en het archiefbeheersysteem. De kosten voor deze samenwerking kunnen nog niet gegeven worden. Verder maken de benoeming van een gemeentearchivaris en de blijvende inzet van vrijwilligers ook deel uit van alle drie scenario's.
- In Scenario 1 wordt de huidige keuze voor inzet op de verwerving van particuliere archieven, digitalisering en promotie en presentatie, uitgebreid met inzet op cultuureducatie. Een aantal veel geraadpleegde archieven wordt bovendien teruggehaald van het HCO. De extra structurele lasten voor dit scenario komen neer op € 46.750,- per jaar, met daarnaast een jaarlijks aflopende rente, te beginnen bij € 8775,-. Eenmalig is in dit scenario een bedrag nodig van ca. € 10.000,-.
- In Scenario 2 wordt eveneens de huidige keuze voor inzet op de verwerving van particuliere archieven, digitalisering en promotie en presentatie, uitgebreid met inzet op cultuureducatie. Er worden alleen geen archieven teruggehaald van het HCO. De extra structurele lasten voor dit scenario komen dan neer op € 40.000,- per jaar.
- In scenario 3 wordt uit bezuinigingsoverwegingen alleen nog ingezet op verwerving particuliere archieven en heel beperkt (voor zover mogelijk) op digitalisering. Promotie, presentatie en cultuureducatie maken geen deel uit van dit scenario, waaraan geen extra lasten zijn verbonden.

12 Slotconclusie

Deze visie op het gemeentearchief in de periode 2015-2020 is opgesteld omdat de noodzaak van bezuinigingen en de ontwikkelingen rond digitalisering en wetgeving het noodzakelijk maakten om opnieuw naar de taken, formatie, mate van samenwerking en organisatorische positionering van het gemeentearchief van Steenwijkerland te kijken.

Uit deze visie zijn twee belangrijke conclusies voor Steenwijkerland te trekken. In de eerste plaats maken de voortschrijdende digitalisering en de invoering van de Wet Revitalisering Generiek Toezicht een nauwe samenwerking van de gemeente Steenwijkerland met het HCO wenselijk. De complexiteit van de benodigde voorzieningen (e-Depot), en het afwijkende en specialistische karakter van een aantal taken (toezichthoudende taak en beheer e-depot en archiefbeheersysteem) passen niet bij een gemeentearchief met slechts twee of drie allround-medewerkers.

De andere conclusie is dat de gemeente Steenwijkerland een keuze moet maken voor de inhoudelijke invulling van de cultuurhistorische taken. De keuze is principieel tussen enerzijds investeren in haar eigen erfgoed en anderzijds de noodzaak tot bezuinigingen laten prevaleren.

De keuze voor investeren betekent dat het gemeentearchief, als bron voor de geschiedenis, de functies van middel tot cultuurontwikkeling en middel tot cultuurparticipatie goed kan vervullen. De keuze voor investeren is een logische uitwerking van de ambities in collegeprogramma van Steenwijkerland. Deze keuze is ook in lijn met de visie van het rijk op het archiefwezen en de rol van de lokale archiefdiensten daarbinnen en de visie van de archiefsector op haar eigen toekomst. Het betekent dat het gemeentearchief de aansluiting met de archiefsector houdt. Twee van de drie gepresenteerde scenario's zijn gebaseerd op de keuze voor investeren.

Anderzijds betekent de keuze om de noodzaak tot bezuinigingen te laten prevaleren, dat het actief stimuleren van het gebruik van het archief in de knel komt en dat er maar heel beperkte tot nauwelijks ruimte zal zijn voor verdere digitalisering. Een groot deel van het archief zal daardoor in toenemende mate onzichtbaar worden voor de burger. Hiermee zal de aansluiting met de rest van de archiefsector in toenemende mate gemist worden. Deze keuze is er dan ook niet één van een pas op de plaats of voor één stap terug, maar een keuze voor een steeds verdergaand achterlopen.

Bijlagen

Bijlage 1: Takenpakket gemeentearchief Steenwijkerland

- Beheer over de historische (overgebrachte) archieven en collecties van de gemeente
- Burgers in de studieruimte inzage geven in de historische archieven
- Schriftelijke en mondelinge vragen van burgers over de historische archieven afhandelen
- Informatieverstrekking uit de historische archieven aan het bestuur en de ambtelijke organisatie
- Verwerving van particuliere archieven en collecties, die van belang zijn voor de cultuur en geschiedenis van Steenwijkerland
- Uitvoeren van digitaliseringsprojecten voor het gemeentearchief
- Begeleiden van de vrijwilligers van het gemeentearchief
- Promotie en presentatie van het gemeentearchief, onder meer door het organiseren van archievendagen
- Toezicht op het beheer van de nog niet naar de archiefbewaarplaats overgebrachte archieven

Bijlage 2: Overzicht van Nederlandse gemeenten met een inwoneraantal tussen 35.000 en 55.000 inwoners

Gemeente	Provincie	Inwoneraantal
Gorinchem	Zuid-Holland	35.083
Hof van Twente	Overijssel	35.599
Teylingen	Zuid-Holland	35.686
Hellendoorn	Overijssel	35.796
Coevorden	Drenthe	35.881
Leudal	Limburg	36.462
Moerdijk	Noord-Brabant	36.522
Raalte	Overijssel	36.603
Goes	Zeeland	36.921
Wageningen	Gelderland	37.049
Bronckhorst	Gelderland	37.441
Veghel	Noord-Brabant	37.553
Rijssen-Holten	Overijssel	37.561
Landgraaf	Limburg	38.067
Geldrop-Mierlo	Noord-Brabant	38.671
Oldambt	Groningen	39.095
Heemskerk	Noord-Holland	39.268
Hellevoetsluis	Zuid-Holland	39.442
Oude IJsselstreek	Gelderland	39.839
Beverwijk	Noord-Holland	39.844
Nijkerk	Gelderland	40.126
Dronten	Flevoland	40.470
Zuidplas	Zuid-Holland	40.673
Wijchen	Gelderland	40.734
Uden	Noord-Brabant	40.805
Tiel	Gelderland	41.527
Huizen	Noord-Holland	41.574
Horst aan de Maas	Limburg	41.917
Etten-Leur	Noord-Brabant	42.048
De Bilt	Utrecht	42.079

Venray	Limburg	42.959
De Ronde Venen	Utrecht	42.977
Heusden	Noord-Brabant	43.112
Medemblik	Noord-Holland	43.117
Peel en Maas	Limburg	43.271
Steenwijkerland	Overijssel	43.402
Heerenveen	Friesland	43.514
Rheden	Gelderland	43.612
Veldhoven	Noord-Brabant	43.880
Zwijndrecht	Zuid-Holland	44.499
Vlissingen	Zeeland	44.502
Berkelland	Gelderland	44.911
Ridderkerk	Zuid-Holland	45.208
Harderwijk	Gelderland	45.429
Soest	Utrecht	45.612
Lingewaard	Gelderland	45.770
Overbetuwe	Gelderland	46.269
Noordoostpolder	Flevoland	46.342
Waalwijk	Noord-Brabant	46.422
Schagen	Noord-Holland	46.436
Rijswijk	Zuid-Holland	46.990
Barendrecht	Zuid-Holland	47.053
Zutphen	Gelderland	47.144
Kerkrade	Limburg	47.280
Hollands Kroon	Noord-Holland	47.703
Middelburg	Zeeland	47.768
Utrechtse Heuvelrug	Utrecht	48.267
Houten	Utrecht	48.309
Goeree-Overflakkee	Zuid-Holland	48.312
Weert	Limburg	48.668
Woerden	Utrecht	50.052
Pijnacker-Nootdorp	Zuid-Holland	50.103
Kampen	Overijssel	50.705
Heerhugowaard	Noord-Holland	52.483
Barneveld	Gelderland	53.521
Oosterhout	Noord-Brabant	54.006
Terneuzen	Zeeland	54.742
Hoogeveen	Drenthe	54.889

Bijlage 3: Scenario's uitgewerkt in schema

Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
Inhoudelijke elementen: - De benoeming van een gemeentearchivaris - Verdere inzet op de verwerving van particuliere archieven en collecties - Verdere inzet op digitalisering en internet (o.a. uitwerking scan on demand) - Verdere inzet op promotie en presentatie (o.a. ook organisatie van archievendagen) - Inzet op cultuureducatie - Terughalen archieven van het HCO (o.a. DTB's, notariële archieven, oud-rechterlijk) - Onderzoeken van de mogelijkheid van uitbreiding van de samenwerking met het HCO op de terreinen van inspectie en e-Depot	Inhoudelijke elementen: - De benoeming van een gemeentearchivaris - Verdere inzet op de verwerving van particuliere archieven en collecties - Verdere inzet op digitalisering en internet (o.a. uitwerking scan on demand) - Verdere inzet op promotie en presentatie (o.a. ook organisatie van archievendagen) - Inzet op cultuureducatie - Onderzoeken van de mogelijkheid van uitbreiding van de samenwerking met het HCO op de terreinen van inspectie en e-Depot	Inhoudelijke elementen: - De benoeming van een gemeentearchivaris - Verdere inzet op de verwerving van particuliere archieven en collecties - Slechts <u>beperkte inzet</u> op digitalisering en internet (o.a. uitwerking scan on demand) - <u>Geen</u> inzet meer op presentatie (archievendagen, tentoonstellingen) - <u>Geen</u> inzet op cultuureducatie - Onderzoeken van de mogelijkheid van uitbreiding van de samenwerking met het HCO op de terreinen van inspectie en e-Depot
Personele aspecten: - Uitbreiding structurele formatie met 0,8 FTE, schaal 8	Personele aspecten: - Uitbreiding structurele formatie met 0,8 FTE, schaal 8	Personele aspecten: - Geen
Overige aspecten: - Bouw extra archiefdepot - Eénmalige inzet voor terughalen archieven HCO naar Steenwijkerland - Aanpassing Archiefverordening en Besluit Informatiebeheer	Overige aspecten: - Aanpassing Archiefverordening en Besluit Informatiebeheer	Overige aspecten: - Aanpassing Archiefverordening en Besluit Informatiebeheer
Extra kosten v.a. 2017*: - Structureel: € 36.750,- - Jaarlijkse rente, aflopend te beginnen met: € 8775,-	Extra kosten v.a. 2017*: - Structureel: € 30.000,- - Samenwerking met HCO: PM	Extra kosten: - Geen - Samenwerking met HCO: PM

- Eenmalig: € 10.000,-		
- Samenwerking met HCO: PM		

Bronnen

Archiefbesluit 1995. Geraadpleegd op: 16 juni 2013, van:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0007748/geldigheidsdatum_16-06-2013

ArchiefCoalitie Digitale Duurzaamheid. (2010). E-depot. Duurzame digitale toegang tot overheidsinformatie. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/rapport_e-Depot_0_0.pdf

Archiefwet 1995. (AW 1995). Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0007376/geldigheidsdatum_17-10-2015

Archiefwet 1995. Memorie van Toelichting. (AW 1995-Memorie van Toelichting). In: Boven, M. van, R. Kramer & C.G.M. Noordam. (2010). *De Archiefwet in 100 trefwoorden*. (p.169-221). Woerden, Stichting SOD.

Archiefwet 1995; zoals geldend voor 1 oktober 2012 (AW 1995-2). Geraadpleegd op: 24 oktober 2015, van:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0007376/geldigheidsdatum_30-09-2012

Archiefregeling. Geraadpleegd op: 16 juni 2013, van:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0027041/geldigheidsdatum_16-06-2013

Bos-Rops, Y., Bruggeman, M. & Ketelaar E. (2005). *Archiefwijzer. Handleiding voor het gebruik van archieven in Nederland*. Bussum, Coutinho.

Branchevereniging Archiefinstellingen in Nederland (BRAIN). (2015a). *Model Archiefverordening Gemeenten met een benoemde archivaris* [concept-model].

Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: http://www.archiefbrain.nl/werk-in-uitvoering.php?pagina_id=104

Branchevereniging Archiefinstellingen in Nederland (BRAIN). (2015b). *Model Besluit Informatiebeheer Gemeenten (met een benoemde archivaris)* [concept-model].

Geraadpleegd op: 18 oktober 2015, van: http://www.archiefbrain.nl/werk-in-uitvoering.php?pagina_id=104

Brood, P. (2007). *De toekomst van het gemeentearchief van Steenwijkerland, Eindrapport*. [rapport]. Nationaal Archief.

Bunscoeke, D., Diebels, P., Folkertsma, L. et.al. (2012). *ED3, Eisen Duurzaam Digitaal Depot, Toetsingskader voor langetermijnbeheer van blijvend te bewaren digitale informatie*.

Versie 2 [rapport]. Landelijk Overleg Provinciaal Archiefinspecteurs. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: <http://www.lopai.nl/pdf/ED3-v2.pdf>

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2013). *Demografische kerncijfers per gemeente 2013*. Geraadpleegd op: 13 december 2013, van: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/publicaties/archief/2013/2013-b55-pub.htm>

Centraal Bureau voor Genealogie (CBG). (z.j.) www.wiewaswie.nl [homepage]. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: <https://www.wiewaswie.nl/>

Dijken, K. van & N. Stroeker (2003). *Naar een publieksgericht bestel*. Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van: http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/naar_een_publieksgericht_archiefbestel.pdf

Folkertsma, L. (2013). *Verslag provinciale archiefinspectie 2011-2012, Wie wat bewaart, die heeft wat*. [rapport]. Provincie Overijssel.

Formsma, dr. W.J. & dr. F.C.J. Ketelaar. (1985). *Gids voor de Nederlandse Archieven*. Weesp. Fibula - Van Dishoek

Gemeente Steenwijkerland (2006). *Archiefverordening gemeente Steenwijkerland 2006*. Geraadpleegd op 12 november 2012, van: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Historie/Steenwijkerland/4842/4842_1.html

Gemeente Steenwijkerland (2008). *Besluitenlijst van de vergadering van de raad van de gemeente Steenwijkerland, 22 april 2008*. Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van: http://www.steenwijkerland.nl/bis/Home/Vergaderstukken/Gemeenteraad/Archief_agenda_s_en_besluitenlijsten/2008/Besluitenlijsten_incl_geluidsfragmenten_2008

Gemeente Steenwijkerland (2010b). *Rapportage over het beheer van de archiefbewaarplaats 2005-2009*. [rapport]

Gemeente Steenwijkerland (2012a). *Besluit informatiebeheer gemeente Steenwijkerland 2012*. Geraadpleegd op: 12 november 2013, van: <http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Actueel/Steenwijkerland/189553.html>

Gemeente Steenwijkerland (2012b). *Functieprofiel senior gemeentearchief*. [functieprofiel]

Gemeente Steenwijkerland (2012c). *Rapportage over het beheer van de archiefbewaarplaats 2010-2011*. [rapport]

Gemeente Steenwijkerland (2012d). *Positionering historisch (statisch) en semi-statisch archief binnen de organisatie*. [Besluit Algemeen Directeur, dd. 17 februari 2012]

Gemeente Steenwijkerland (2013). *Formatie en organisatorische positionering gemeentearchief in 2014 en 2015*. [Besluit Algemeen Directeur dd.12 december 2013]

Gemeente Steenwijkerland (2014a). *Kostenplaatsen begroting 2015-2018 Maatschappelijke Ontwikkeling* [rapport]

Gemeente Steenwijkerland (2014b). *Plan van aanpak Digipost* [rapport]

Gemeente Steenwijkerland (2014c). *Programmabegroting 2015-2018*. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

http://www.steenwijkerland.nl/Over_Steenwijkerland/Organisatie/Verslagen_en_rapportages/Programmabegroting_2015_2018

Gemeente Steenwijkerland (2014d). *Verantwoord anders, Collegeprogramma 2014-2018* [programma]. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

http://www.steenwijkerland.nl/Bestuur/burgemeester_en_wethouders

Gemeente Steenwijkerland (2015). *Mandaatregeling gemeente Steenwijkerland*.

Geraadpleegd op 24 oktober 2015 van:

http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmlloutput/Historie/Steenwijkerland/361935/361935_1.html

Gemeente Steenwijkerland (z.j.). *Zoeken algemeen*. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

http://www.steenwijkerland.nl/Over_Steenwijkerland/Gemeentearchief/Archieven_en_collecties/Zoeken_algemeen

Gemeentearchief Steenwijkerland, Steenwijk (GA SWL). Archief Nederlands-Hervormde gemeente te Steenwijk 1501-1951 (NHG 1501-1951) nummer toegang 155, inventarisnummer 616.

Gemeentewet. Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van:

http://wetten.overheid.nl/BWBR0005416/Aanhef/geldigheidsdatum_17-10-2015

Haags Gemeentearchief (2015). *Digitaliseren op verzoek*. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/kunst-en-cultuur/haags-gemeentearchief/to/Digitaliseren-op-verzoek.htm>

Historisch Centrum Overijssel (HCO). (z.j.). *Doorzoek de collecties*. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: <http://www.historischcentrumoverijssel.nl/doorzoek-de-collecties/archieven>

Nationaal Archief (z.j.). *Bestuurlijke afspraken Innovatieagenda Archiefconvenant 2012-2016*. Geraadpleegd op: 19 oktober, van: http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/20121218_bestuurlijke_afspraken_innovatieagenda_archiefconvenant_2012-2016a.pdf

Interprovinciaal Overleg (2012). *Aanvullend beleidskader voor het interbestuurlijk archieftoezicht; Nieuwe schoenen*. Geraadpleegd op 3 juni 2013 van: http://www.lopai.nl/pdf/aanvullend_beleidskaderarchieftoezicht_vastgesteld_IPObestuur_2.pdf

Landelijk Overleg Provinciale Archiefinspecteurs (LOPAI) (2005). *Indicatieve personeelsstaat voor archiefdiensten*. Geraadpleegd op 3 juni 2013 van: <http://www.lopai.nl/thema.overneming.downloads.php>

Links, P. (1991). Privépapieren in bewaring. In: T. Vermeer, P. Links & J. Klein (red.), *Particuliere archieven; Fundamenten in beweging*. (p. 31-43). 's Gravenhage. Stichting Archiefpublicaties.

McKemmish, S. (1997). Yesterday, today and tomorrow. A continuum of responsibility. In: P.J. Horsman, F.C.J. Ketelaar & T.H.P.M. Thomassen (red.), *Naar een nieuw paradigma in de archivistiek*. (p. 195-210). 's Gravenhage. Stichting Archiefpublicaties.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2013). *Visiebrief digitale overheid 2017* [brief aan de Tweede Kamer]. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2013/05/23/visiebrief-digitale-overheid-2017>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011). *Archiefvisie*. Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van: http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/archiefvisie_0.pdf

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000). *Regeling Historisch Centrum Overijssel*. Geraadpleegd op: 18-10-2015, van: http://wetten.overheid.nl/BWBR0011484/geldigheidsdatum_18-10-2015

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (1985). *Archiefbeleid*. [nota]. Geraadpleegd op 14 november 2013 van: http://ressourcesgd.kb.nl/SGD/19841985/PDF/SGD_19841985_0008739.pdf

Platform Cultuureducatie Steenwijkerland (z.j.). *Op zoek naar verhalen uit het verleden*.

Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

<http://cultuurmenusteenwijkerland.nl/cms/index.php/groep-5-6/20-groep-5-6/erfgoed/38-op-zoek-naar-verhalen-uit-het-verleden>

Programmabureau Archief 2020 (2013). *Programmaplan 2013-2016*. Geraadpleegd op: 17

januari 2016, van: <https://archief2020.nl/downloads/programmaplan-innovatie-archiefsector-2013-2016>

Provincie Overijssel (2014). *Bijlage I bij Bestuursovereenkomst voor vernieuwde interbestuurlijke verhoudingen tussen de provincie Overijssel en de gemeenten in Overijssel; Geactualiseerd kader najaar 2014*. Geraadpleegd op: 18 oktober 2015, van:

<http://www.overijssel.nl/bestuur/kwaliteit-openbaar/interbestuurlijk/>

Regionaal Archief Zutphen (2014). *Wat wij doen*. Geraadpleegd op 4 november 2014 van:

<http://www.regionaalarchiefzutphen.nl/het-raz/wat-wij-doen>

Ruijsch, D. (2015). [Interview, dd. 22 september 2015]

Schuitemaker, H.J. (2015). [Interview, dd. 17 september 2015]

Sleebe, V. (2015). *Naar een gemeenschappelijke e-depotvoorziening in Overijssel; Deel 1 algemene conclusies en aanbevelingen* [rapport]. Historisch Centrum Overijssel.

Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van: http://www.edepotoverijssel.nl/files/rapport_e-depot_overijssel_algemeen.pdf

Stadsarchief Amsterdam (2014). *Werking van de Archiefbank*. Geraadpleegd op: 19 oktober 2015, van:

https://stadsarchief.amsterdam.nl/archieven/archiefbank/hoe_werkt_de_archiefbank/index.nl.html

Teuling, A.J.M. den. (2007). *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*. 's Gravenhage. Stichting Archiefpublicaties.

Teuling, A.J.M. den (2012). *Archiefvorming*. In *Archiefbeheer in de praktijk*. Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van:

<http://www.iwabase.nl/iwa-base/index.asp?subject=showdocument&id=191>

Thomassen, T. (1999). Een korte introductie in de archivistiek. In: *Naar een nieuw paradigma in de archivistiek*. (p. 11-20). 's Gravenhage. Stichting Archiefpublicaties.

Vereniging Nederlandse Gemeenten (2012). *Toezicht en verantwoording*

Archiefwet 1995. [ledenbrief 12 november 2012]. Geraadpleegd op: 18 oktober 2015, van:
https://vng.nl/files/vng/brieven/2012/20121112_ledenbrief_baozw-u201201730.pdf

Vereniging Nederlandse Gemeenten (2013). *Horizontale verantwoording archiefwet 1995 via Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's)*. Geraadpleegd op 18 oktober 2015 van
<https://vng.nl/onderwerpenindex/cultuur-en-sport/archieven-en-musea/publicaties/horizontale-verantwoording-archiefwet-1995-via-kritische-prestatie-indicatoren-kpis>

Vries, B. de, (2014). [Interview dd. 20 en 27 juni 2014]

Wet revitalisering generiek toezicht (2012). Geraadpleegd op: 17 oktober 2015, van:
http://wetten.overheid.nl/BWBR0031628/geldigheidsdatum_17-10-2015

Windhorst, M. (2009) Archiveren is vooruitzien. Visie van BRAIN en KVAN op de koers en de inrichting van het archiefwezen. Geraadpleegd op: 13 mei 2014, van
http://www.archiefbrain.nl/uitwisseling.php?subnav=2&pagina_id=65

Windhorst, M. (2010). *Archieven in transitie. Innovatieagenda voor de archiefsector*. Amsterdam. Erfgoed Nederland.

www.archieven.nl/toolbox. Geraadpleegd op: 18 oktober 2015.